

Nederlandse Taalunie

1 + 1 = zelden 2

over grensverkeer in
de Vlaams-Nederlandse
literaire boekenmarkt

onderzoek in opdracht van
de Nederlandse Taalunie

Carlo Van Baelen
oktober 2013

ñ

Nederlandse Taalunie

1 + 1 = zelden 2

over grensverkeer in
de Vlaams-Nederlandse
literaire boekenmarkt

onderzoek in opdracht van
de Nederlandse Taalunie

Carlo Van Baelen
oktober 2013

ñu

*‘Mogen we evenredig meedoen?’
is een hopeloze strijd tenzij
de bevolking van Nederland
gedecimeerd wordt*

Ton Anbeek, april 1996

*Ik geloof dat er gestart zou moeten
worden met een onderzoek naar
alle vormen van bestaand of
afwezig wisselverkeer en naar de
motiveringen en strategieën die dat
hebben bepaald.*

Hugo Brems, april 1996

*De Noord-Zuidkwestie is
in wezen onoplosbaar.*

Joris Janssens, 2006

*Er bestaat als het ware een
grensoverschrijdende consensus
met betrekking tot de populaire
literatuur uit het buitenland, terwijl
de veelgelezen Nederlandstalige
literatuur doorgaans nog sterk door
de landsgrenzen wordt ingeperkt.*

Hugo Brems, juni 2005

Begrippen en afkortingen	10
Situering: onderzoeksdoel – methodologie	13
1 Vlaanderen – Nederland: een beknopte sociaal-economische schets	17
1.1 Inwonersprofielen – werkgelegenheid – inkomen	17
1.2 Onderwijs – opleiding – overheidsbudget	18
2 Mediamarkt in Vlaanderen en Nederland	21
2.1 Gedrukte media: kranten	21
2.2 Gedrukte media: tijdschriften	22
2.3 Audiovisuele media: radio	23
2.4 Audiovisuele media: televisie	23
2.5 Een tussenstand	24
Entr’acte: grensverkeer podiumproducties (theater, dans, muziektheater)	25
3 Boekenmarkt in Vlaanderen en Nederland: institutioneel – structureel	27
3.1 Overheid: institutionele drempels	27
3.2 Boekensector: institutioneel	27
3.3 Boekensector: deelmarkten	27
3.3.1 <i>S-boek</i>	27
3.3.2 <i>Vak- en wetenschappelijk boek/media</i>	28
3.3.3 <i>A-boek</i>	28
3.4 Grensoverschrijdende impact	28
3.5 Boekenmarkt 2012	28
4 Inzoomen op het algemene boek	30
4.1 Titelproductie	30
4.2 Aandeel Vlaamse en Nederlandse auteurs in de NUR-rubriek 301	34
4.3 Vertalingen naar het Nederlands	34
4.4 Top 50 A-boeken 2009 – 2012	36
Interludium: op zoek naar een ‘norm-ale’ verhouding	38

5 Grensverkeer in het literaire segment in de praktijk	39
5.1 Deelgebieden	39
5.2 Vlaanderen-Nederland in de media	40
5.2.0 Proloog: hoe was de situatie in de jaren 1980-1995?	43
5.2.1 Kranten en tijdschriften	43
5.2.1.1 Recensies in <i>De Standaard der Letteren</i> 1956-2011	44
5.2.1.2 Recensies in Vlaamse kranten september-december 2009	44
5.2.1.3 Recensies in Vlaamse populaire media en literaire en culturele tijdschriften (2003-2007)	46
5.2.1.4 Vlaams weekblad <i>Humo</i> literaire interviews 1970-2000	46
5.2.1.5 Onderzoek naar de beschikbaarheid en het gebruik van literaire informatie over de grens	47
5.2.2 Radio	50
5.2.2.1 Radio Nederland – VPRO <i>De Avonden</i>	50
5.2.2.2 Radio Vlaanderen – Radio 1 – Joos	50
5.2.3 Televisie	50
5.2.3.1 Televisie Nederland – <i>De Wereld Draait Door</i> : boekhandelaarspanel	50
5.2.3.2 Televisie Vlaanderen – ‘boekmomenten’ waarin auteurs aan het woord kwamen – <i>Een</i> , <i>Canvas</i> , <i>Vier</i> en <i>VTM</i>	50
5.2.3.3 Televisie Vlaanderen – diverse boekenprogramma’s <i>VRT</i>	50
5.2.3.4 Televisie Nederland – <i>Benali Boekt</i> – vier seizoenen 2010-2013	51
5.2.3.5 Televisie Nederland – <i>Hier is ... Adriaan Van Dis</i> , VPRO – televisie, 1983-1992	51
5.3 Leeskringen	52
5.3.1 Leesclubs Nederland	52
5.3.2 Leesclubs Vlaanderen	54
5.3.2.1 Leesgroepen <i>Davidfonds</i>	54
5.3.2.2 Leesgroepen <i>Leesweb</i>	54
5.3.2.3 Leesgroepen <i>Markant</i> – netwerk van ondernemende vrouwen	54
5.4 Ontleningscijfers openbare bibliotheken	55
5.5 Leeslijsten secundair onderwijs	57
5.5.1 Vlaams secundair onderwijs	57
5.5.2 Nederlandse leeslijsten	57
5.5.3 Literatuurmethodes Nederland	58
5.6 Literaire prijzen	59
5.6.1 <i>Gouden (Boeken)Uil</i>	59
5.6.2 <i>AKO Literatuurprijs</i>	60
5.6.3 <i>Libris Literatuur Prijs</i>	60
5.6.4 <i>VSB-Poëzieprijs</i>	61
5.6.5 <i>Academica Literatuurprijs</i>	61
5.6.6 <i>Bekroningen voor kinder- en jeugdboeken</i>	61
5.7 Auteurslezingen	63
5.7.1 <i>Gesubsidieerde auteurslezingen</i>	63
5.7.2 <i>Manuscripta 2013</i>	63
5.7.3 <i>Boekenbeurs Antwerpen 2013</i>	63
5.8 Literaire tijdschriften	64
5.9 Literaire canon	65

6 Conclusies uit de data	67
7 Nabeschuwing: het keuzegedrag van de lezer/koper	71
7.1 Het besluitvormingsproces van de consument	71
7.2 Keuzegedrag van Vlaamse lezers en boekenkopers	72
7.3 Keuzegedrag van Nederlandse lezers en boekenkopers	73
7.4 WYSIWYG	73
Tot slot: het Caribisch gebied	75
Bronnen	77
Boeken	77
Scripties	77
Openbare rapporten	77
Tijdschriften	77
Websites	77
Dankwoord	78

Begrippen en afkortingen

A-boeken: algemene boeken, publiksboeken – uitgaven fictie en non-fictie voor een algemeen lezerspubliek – vrijetijdsartikel – *nice to have*

bbp: bruto binnenlands product; de totale geldwaarde van alle in een land geproduceerde goederen en diensten gedurende een bepaalde periode (meestal een jaar)

Boekenbank: volledig titelbestand van boeken die in Vlaanderen worden uitgegeven of worden geïmporteerd – informatief voor particulieren – bestelplatform voor aangesloten boekhandels (boek.be, vl)

boek.be: koepelorganisatie van het Vlaamse boekenvak

CB-Online: informatie voor aangesloten boekhandels over Nederlandse en buitenlandse titels, de status van geplaatste orders en retouraanvragen, facturen en pakbonnen (CB, NL)

CEBUCO: marketingplatform van NDP Nieuwsmedia

diffusion/vermarketing: commerciële en promotionele activiteiten gericht op tussenhandel, media en eindgebruikers voor afzetbevordering van boeken

distribution/logistiek: administratieve en materiële processen voor orderverwerking, opslag, verpakking, uitlevering, facturatie en debiteurenbeheer

grensverkeer: uitwisseling over de (lands)grenzen van goederen, informatie, personen en diensten tussen bedrijven, individuen, organisaties...; hier toegespitst op literair gelinkte elementen: boeken, auteurs, lezers, informatieve lijsten...

LiteRom: fulltext databank over Nederlandstalige literatuur met onder meer ruim 60.000 Nederlandse en Vlaamse artikelen, auteursinterviews en recensies vanaf 1900

PISA (Programme for International Student Assessment) internationaal peilingonderzoek naar de leesvaardigheid, wiskundige geletterdheid en natuurwetenschappelijke geletterdheid van 15-jarigen

S-boeken: schoolboeken, leermethoden voor basis- en secundair onderwijs – verplichte aankopen in het kader van een opleiding – *need to have*

W&V-boeken: wetenschappelijke en vakpublicaties – studieboeken en leermiddelen voor het hoger onderwijs, academische publicaties, professionele informatie voor beroep en permanente vorming – *need to have*

- CB: Centraal Boekhuis: logistieke dienstverlener (NL, VL)
- CPNB: (Stichting) Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (NL)
- CIM: Centrum voor Informatie over de Media (VL)
- ECI: onderdeel van ECI Holding B.V. (oorspronkelijk Europaclub Internationaal), een Nederlandstalige boekenclub opgericht in 1967 en nu in handen van investeringsgroep Clearwood
- EU: Europese Unie
- gfk: Gesellschaft für Konsumforschung – internationaal bedrijf voor marktonderzoek met 12.000 medewerkers in 100 landen (NL, VL)
- hobu: hoger onderwijs buiten de universiteit (VL)
- Kbb: Koninklijke Boekverkopersbond (NL)
- KVB: Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (NL) koepelorganisatie van het Nederlandse boekenvak
- NDP Nieuwsmedia: brancheorganisatie voor nieuwsbedrijven (NL)
- NL: Nederland
- NUR: Nederlandstalige Uniforme Rubrieksindeling (NL en VL)
- NUV: Nederlandse UitgeversVereniging (NL)
- POD: Printing On Demand
- RTL: RTL Nederland is de naam waaronder CLT-UFA S.A. opereert, een dochterbedrijf van Europa's grootste tv-, radio- en productiebedrijf RTL Group in Nederland (NL). Zenders RTL 4, 5, 7 en 8 en radio RTL Lounge
- SBS: SBS Broadcasting B.V. (SBS) is een mediabedrijf met tv-zenders Net5, SBS6 en Veronica.
- SMB: Stichting Marktonderzoek Boekenvak (NL)
- VBI; Verenigde BoekenImporteurs (VL)
- VBK: Veen, Bosch & Keuning (NL en VL, boekenconcern)
- VFL: Vlaams Fonds voor de Letteren
- VL: Vlaanderen
- VMMA: Vlaamse MediaMaatschappij (VL, commerciële zender VTM en BE2; radiostation JoefM, QMusic)
- VRT: Vlaamse Radio en Televisie (VL, openbare omroep zenders Een en Canvas; radiostations Radio1, radio2, Klara, STUBRU en MNM)
- VTi: Vlaams Theaterinstituut (VL)
- VVB: Vereniging Vlaamse Boekverkopers (VL)
- WPG: Weekbladpersgroep (NL en VL, boekenconcern)

I + I = zelden 2

Over grensverkeer in de Vlaams-Nederlandse literaire boekenmarkt

Situering: onderzoeksdoel – methodologie

(Moeder)taal is een belangrijke bepalende factor in de boekenmarkt – als talig product is minimale kennis van de taal van het boek een voorwaarde om tot lezen/lenen/kopen over te gaan. Tegelijkertijd is dit een vorm van marktbescherming waardoor de boekenmarkt veelal een ‘thuis taal’-markt is, met als spreekwoordelijke uitzondering de toenemende invloed van het Engels, de lingua franca van de 21ste eeuw, zowel in wetenschappelijke kringen, de diplomatieke en de mediawereld als bij het brede publiek.

Veelal vallen de taalgrenzen samen met de landsgrenzen; in Europa zijn er vier voorbeelden van grensoverschrijdende taalgebieden: Duitsland – Oostenrijk, Zweden – Finland, België/ Wallonië – Frankrijk en België/ Vlaanderen – Nederland. Betekent dit dat deze taaleenheid ook een gemeenschappelijke markt inhoudt voor taalgebonden media en boeken in het bijzonder? Deze vraag staat centraal in dit onderzoek. Nadruk ligt op het documenteren van aantoonbare vormen van integratie of desintegratie in de Nederlands-Vlaamse boekenmarkt, toegespitst op de deelmarkt van het algemene (publieks)boek en meer specifiek de deelgenres literatuur, kinder- en jeugdboeken en literaire non-fictie. Methodologisch gaat het om deskresearch; betrouwbare en goed geargumenteerde gegevens in bestaande bronnen – wetenschappelijke onderzoeken, sectorstudies, masterscripties, onderbouwde journalistieke bijdragen... – toegespitst op het kernthema of deelthema ‘s van de Vlaams-Nederlandse boekenmarktverhoudingen.

Het accent ligt op recente gegevens, d.w.z. na 2000, en op controleerbare cijferdata. Waar vergelijking mogelijk en verantwoord is, wordt een beperkte historische situering aangegeven.

Het rapport start met een algemeen economisch-sociologische schets die ingaat op gelijkenissen en verschillen. Daarna bekijkt het kort de algemene mediamarkt, spitst het zich toe op de totale boekenmarkt om in detail de deelmarkt van het A-boek en de literaire deelgebieden te analyseren. Thuislandcijfers en grensoverschrijdende bewegingen worden gedocumenteerd: titelproductie, verkoopcijfers, ontleningen,

media-aandacht, literaire prijzen, lezingen en auteursoptredens, leeskringen...

In een afzonderlijk tweede deel van het onderzoek naar grensverkeer zal het accent liggen op registratie van de huidige situatie. Van 75 Nederlandse en 75 Vlaamse titels uit 2012 zal gekeken worden of zij terug te vinden zijn in de boekhandel, bibliotheek, verkoopcijfers, (ont)leningen, media, lijsten van leesclubs en leesbevorderingsacties.

In een derde deel worden de resultaten van het bronnenonderzoek en van de marktregistratie in een aantal Vlaams-Nederlandse focusgroepen van experts en direct betrokkenen uit boekenvak, bibliotheekwereld, academische kringen, beleid e.d. besproken. Bedoeling is zowel naar mogelijke verklaringen te peilen als eerste stappen naar gewenste remediëring te formuleren.

Hoofdstuk I

Vlaanderen – Nederland: een beknopte sociaal- economische schets

1.1 Inwonersprofielen – werkgelegenheid – inkomen

	Vlaanderen	Nederland
Aantal inwoners	6,2 miljoen	16,6 miljoen
Personen per huishouden	2,4	2,2
Aantal inwoners / km²	468	493
Aandeel allochtonen	6,4 % 1 op de 3 buiten EU	3,9 % 52 % niet-westers
Leeftijdspiramide		
- 15 jaar	17 %	18 %
15-64 jaar	65 %	67 %
+ 65 jaar	18 %	15 %
Werkzaamheidsgraad 15-64 jaar	65 %	77 %
Deeltijdarbeid totaal	2,4 %	47 %
Deeltijdarbeid mannen	8 %	22 %
Deeltijdarbeid vrouwen	44 %	75 %
Arbeidsproductiviteit	€ 68.700,-	€ 63.000,-
Aandeel zelfstandigen in beroepsbevolking	9,8 %	9,9 %
Aandeel creatieve beroepen in beroepsbevolking	43 %	48 %
Bruto binnenlands product per inwoner	€ 30.700,-	€ 31.800,-
Beschikbaar inkomen per inwoner op basis van consumptie	€ 17.200,-	€ 15.600,-
Tevredenheid met de eigen levenssituatie	90 %	95 %

Nederland telt 2,7 keer zoveel inwoners als Vlaanderen. Nederland is dichter bevolkt, per km² wonen er ruim 5 % meer inwoners. Het aantal personen per huishouden is kleiner in Nederland; het aantal huishoudens – een koopeenheid als het om boeken gaat – is groter. 1 op de 16 van de Vlaamse bevolking is allochtoon, waarvan 33 % met roots buiten de Europese Unie. Voor Nederland geldt dit voor 1 op de 25 inwoners van wie ruim de helft niet-westers is.

De Vlaamse bevolkingspiramide bevat een iets grotere groep 65-plussers dan de Nederlandse. Bijna 1 op de 6 behoort tot deze niet-actieve groep, die vrijwel even groot is als de groep jongeren beneden 15 jaar.

Bijna 8 op de 10 Nederlanders in de leeftijdsgroep 15-64 jaar is (nog) actief werkzaam. Voor Vlaanderen is dat slechts 2 op de 3.

Bijna de helft van de actieve Nederlanders heeft een deeltijdse baan, voor vrouwen is dit zelfs voor 3 op de 4. In Vlaanderen is het aandeel deeltijdbanen veel kleiner, slechts 1 op de 4. Ook hier nemen vrouwen een groter aandeel in van de deeltijdse banen – ruim 4 op de 10.

De lagere werkzaamheidsgraad in Vlaanderen wordt licht gecompenseerd door een hogere arbeidsproductiviteit (+ 9 %). Het aandeel zelfstandigen in de beroepsbevolking ligt met net geen 10 % bijna gelijk. In de EU ligt dit cijfer gemiddeld lichtjes hoger, op 10,1 %.

In beide landen is het aandeel creatieve beroepen in de totale beroepsbevolking zeer hoog, voor Nederland zelfs bijna de helft.

De hogere werkzaamheidsgraad compenseert de lagere productiviteit en leidt voor Nederland per inwoner

tot een hoger bbp per inwoner – de graadmeter voor de output van de economische activiteit. Het netto beschikbaar inkomen per inwoner op basis van consumptie is voor Vlaanderen ruim 10 % hoger dan Nederland.

De tevredenheid met de eigen levenssituatie is voor beide landen zeer hoog, meer dan 90 % bij een EU-gemiddelde van 77 %. Nederland scoort hierin nog eens 5 % hoger dan Vlaanderen.

1.2 Onderwijs – opleiding – overheidsbudget

	Vlaanderen	Nederland
Opleidingsniveau		
lager secundair	28 %	27 %
hoger secundair	40 %	42 %
hobu/universiteit	32 %	31 %
Uitgaven onderwijs als % bbp		
overheid	5,7 %	4,8 %
privé	0,2 %	0,8 %
Uitgaven onderwijs per leerling		
kleuter	€ 5.600,-	€ 6.100,-
lager	€ 8.000,-	€ 6.500,-
secundair	€ 9.100,-	€ 10.100,-
hobu/universiteit	€ 15.700,-	€ 16.000,-
PISA-toetsen +15-jarigen		
leesvaardigheid	519	508
wiskundige geletterdheid	537	526
wetenschappelijke geletterdheid	526	522
leesattitude positief	18 %	20 %
neutraal	50 %	53 %
negatief	32 %	27 %
Levenslang leren	8 %	16 %

Qua opleidingsniveau lopen Vlaanderen en Nederland parallel. Ruim 30 % heeft een opleidingsniveau universiteit of hoger beroepsonderwijs/hogeschool. De uitgaven aan onderwijs vanuit de overheid liggen in % van het bbp in Vlaanderen bijna 20 % hoger. Vlaanderen besteedt per leerling in het lager onderwijs ruim 23 % meer dan in Nederland. Voor de overige onderwijsniveaus is de Nederlandse besteding per leerling hoger: kleuter (9 %), secundair (11 %), hoger onderwijs (2 %).

Opvallend is het viermaal zo grote aandeel van private bestedingen aan onderwijs in Nederland. Dit cijfer wordt bevestigd door een dubbel zo grote groep in Nederland die actief inzet op levenslang leren.

Vlaanderen en Nederland behoren tot de top 10-landen qua score voor leesvaardigheid – met een lichte maar afnemende voorsprong voor Vlaanderen. Deze hoge technische vaardigheid gaat echter niet samen met een positieve leesattitude; zowel Vlaanderen als Nederland scoren hierin veel lager dan het PISA-gemiddelde met slechts 1 op de 5 van de jongeren met een positieve houding ten opzichte van lezen.

Betekenis voor de (algemene) boekenmarkt:
Belangrijke parameters voor lezen en kopen van boeken zijn opleiding, leeftijd, inkomen en geslacht. Vlaanderen en Nederland verschillen hierin niet sterk:

- Opleidingsniveau en leeftijdsstructuur zijn vergelijkbaar;
- Er is een hogere werkzaamheidsgraad in Nederland, die de vrije tijd en dus de leestijd beperkt. Deze vrije tijd wordt in Nederland ook bepaald door het grote aantal deeltijdse banen voor vrouwen;
- Het beschikbare inkomen voor consumptie is in Vlaanderen groter dan in Nederland, potentieel dus ook voor besteding aan boeken en lezen.

De hogere inzet van overheidsmiddelen voor onderwijs in Vlaanderen, vooral voor het lager onderwijs, wordt ook zichtbaar in de iets hogere PISA-score voor leesvaardigheid. Beide landen kampen wel met een probleem voor de toekomst: de score voor leesplezier – dus voor spontaan lezen – is extreem laag binnen de EU-context. Uiteraard is de grotere bevolkingsgroep voor Nederland – 2,7 keer zo groot – een belangrijke marktfactor voor de totale bestedingen aan boeken.

Hoofdstuk 2

Mediamarkt in Vlaanderen en Nederland

Naast de taalcomponent spelen voor de overige media ook elementen als distributie, kabelaanbod, zenderbereik, bereikbaarheid... een belangrijke rol. Uit een studie in 1994 bleek al de geringe verspreiding van gedrukte media over de grens, zowel in aantal abonnees als voor de losse verkoop.

Voor de audiovisuele media – radio en tv – is het sterk toegenomen zenderaanbod en de komst van de commerciële zenders geen bevorderende factor voor de uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland. In het zenderaanbod via de kabel is er geen distributie van de commerciële stations over de grens. De Vlaamse VMMA-zenders, Vier en Vijf worden niet aangeboden in Nederland, de Nederlandse RTL- en SBS-zenders niet in Vlaanderen, enkel wederzijds de publieke omroepen.

Gevolg is een zeer afgebakend en op zichzelf gericht medialandschap. Er zijn geen media met een betekenisvol grensoverschrijdend bereik. De beschikbaarheid van Vlaamse kranten en tijdschriften in de Nederlandse kiosken en vice versa is zeer beperkt. Gevolg is een gebrek aan kennis over actualiteit en ontwikkelingen in het buurland, inclusief dus op het vlak van kunst en cultuur in het algemeen en boekenaanbod en literatuur in het bijzonder. Het totaal verschillende medialandschap is een belangrijke drempel voor een open markt door het ontbreken van kennis- en informatie-uitwisseling op deze vlakken.

2.1 Gedrukte media: kranten

Nederlandse kranten – oplagegegevens tweede kwartaal 2013

Krantentitel	Totaal oplage print*	Aandeel buitenland	Oplage digitaal only**
Algemeen Dagblad	370.446	0,16 %	21.865
De Telegraaf	475.339	3,0 %	4.077
De Volkskrant	232.888	0,43 %	46.052
NRC Handelsblad	176.244	0,73 %	27.480
Trouw	91.845	0,04 %	9.081

Bron: NDP – CEBUCO – HOI

* print en combi print + digitaal replica: een abonnementscombinatie van een printtitel en een digitale replica met gelijklopende naam en verschijningsfrequentie

** digitaal only replica: digitale uitgaven van een gedrukte titel

Oplagegegevens over export naar de Vlaamse krantenmarkt zijn niet beschikbaar, wel de totaal verspreide oplage in het buitenland. Omdat taalkennis en dagdistributie noodzakelijk zijn voor een dagblad, kan redelijkerwijs aangenomen worden dat het grootste aandeel van de oplage print 'buitenland' op de Vlaamse markt wordt afgezet. Digitale abonnementen zijn niet opsplitsbaar naar binnenland of buitenland. Hier kan aangenomen worden dat het aandeel buitenland voor de digitale edities groter zal zijn, maar die detailgegevens zijn niet beschikbaar.

Grensverkeer van Nederlandse kranten naar Vlaanderen in printvorm is vrijwel onbestaande; percentages van de oplage tussen 0,04 % en 0,73 % met de 3 % van De Telegraaf als hoogste aandeel.

De commerciële afdelingen van de Vlaamse kranten bezorgden per mail de verkoopgegevens van hun papieren krant in Nederland. Uitgedrukt ten opzichte van de totale verkochte oplage print is dit voor de kwaliteitskranten De Morgen 0,2 %, De Standaard 0,4 % en voor de breedpubliekskranten Het Laatste Nieuws 0,3 % en Het Nieuwsblad 0,2 %. Opgemerkt dient te worden dat de Vlaamse dagbladen allemaal ochtendkranten zijn en naast nationale en internationale nieuwsberichten, ook regionale bladzijden (DS) of katernen (HLN en HNB) bevatten die voor niet-inwoners weinig relevant zijn.

Ook voor Vlaamse kranten dus vrijwel geen grensverkeer tussen Vlaanderen en Nederland.

2.2 Gedrukte media: tijdschriften

Nederlandse publieksbladen – oplagegegevens tweede kwartaal 2013

Tijdschrifttitel	Totale oplage print*	Aandeel buitenland	Oplage digitaal only**
Groene Amsterdammer	19.621	4,9 %	1.436
Elsevier	104.604	1,4 %	0
Vrij Nederland	36.547	1,9 %	0
HP/De Tijd	25.827	0,5 %	0
Margriet	207.475	1,6 %	0
Happinez	148.470	9,1 %	1.548
Psychologie Magazine	88.556	5,3 %	0

Bron: NDP – CEBUCO – HOI

* print en combi print + digitaal replica: een abonnementscombinatie van een printtitel en een digitale replica met gelijklopende naam en verschijningsfrequentie

** digitaal only replica: digitale uitgaven van een gedrukte titel

Met hetzelfde voorbehoud dat 'buitenland' ruimer is dan Vlaanderen, wijzen de cijfers op een iets groter grensverkeer tussen Vlaanderen en Nederland voor tijdschriften. Opiniebladen scoren laag, uitgezonderd Groene Amsterdammer met 4,9 % als hoogste oplage 'buitenland'. Bladen met een inhoud die minder nationale verslaggeving bevatten, scoren iets hoger: Psychologie Magazine (5,3 %) en Happinez (9,1 %).

Vlaamse publiekstijdschriften bereiken nauwelijks lezers over de grens. In Vlaanderen populaire damesbladen (Flair, Libelle, Marie Claire) krijgen een Nederlandse editie met eigen redactie en inhoud. Humo, onafhankelijk weekblad, is tot enkele jaren geleden niet verspreid in Nederland vanwege het monopolie voor tv-programma's bij de omroepbladen. Knack, het enige opinieweekblad in Vlaanderen met een ruime oplage, wordt niet in losse verkoop verspreid in Nederland.

Good Life en Royals, twee maandbladen van Roularta Media Group met een verspreiding in Nederland, zetten 6,4 %, respectievelijk 15,4 % (met een eigen cover afgestemd op Nederland) van hun oplage af bij Nederlandse lezers.

2.3 Audiovisuele media: radio

Noch in Vlaanderen, noch in Nederland worden in luisteronderzoek het aantal luisteraars geregistreerd van de grensoverschrijdende omroepen van de buurlanden. In de onderzoeken worden die gebundeld onder de categorie 'overige zenders', een eerste signaal dat het om kleine marktaandeelen gaat.

- Marktaandeelen Vlaamse radiozenders in Nederland

Het Nederlandse Nationaal Luister Onderzoek rapporteert over de periode juni-juli 2013 een marktaandeel bij 10+ voor 'overige zenders' van 5,6 %. Deze 'overige zenders' worden niet verder gespecificeerd maar omvatten 285 publieke lokale radio-omroepen en dus ook de Vlaamse VRT-kanalen en Vlaamse commerciële zenders die in de grensstreek te beluisteren zijn. Zelfs in een optimistische aanname van 25 % aanwezigheid van Vlaamse radiostations zou het marktaandeel maximaal 1,4 % zijn.

- Marktaandeelen Nederlandse radiozenders in Vlaanderen

Het Belgische Centrum voor Informatie over de Media (CIM) rapporteert in zijn Radiostudie bij Nederlandstalige +12-jarigen over het tweede kwartaal 2013 een marktaandeel van 10,7 % 'other stations'. Deze groep bevat naast buitenlandse stations ook de Franstalige Belgische zenders die in sommige niches populair zijn (klassiek en pop) en de meer dan 294 lokale radio-organisaties. Rekening houdend met deze gegevens zou dit bij een optimistische aanname van 25 % aanwezigheid van Nederlandse radiostations een marktaandeel van 2,7 % vertegenwoordigen.

2.4 Audiovisuele media: televisie

- Marktaandeelen VRT in Nederland

januari-juni 2013, leeftijd 6+

Bron: VRT studiedienst

Zender	24 u	17-23 u	20-26 u
Een	1,0 %	0,8 %	0,7 %
Canvas	0,7 %	0,7 %	0,8 %
Totaal	1,7 %	1,5 %	1,5 %
Ketnetop12 , marktaandeel 3-12 jarigen 1,7 %			

De twee zenders van de Vlaamse openbare omroep hebben op 24 u-basis in de Nederlandse kijkerspopulatie van 6+ een marktaandeel van 1,7 %. In primetime van 17 tot 23 uur daalt dit tot 1,5 %. De specifieke jongerenzender Ketnet, die uitzendt van 6 tot 20 uur, bereikt in Nederland bij 3-12 jarigen een marktaandeel van 1,7 %.

- Marktaandeelen Nederlandse zenders in Vlaanderen januari-december 2012:

alle kijkers van 4 jaar en ouder & hun gasten in Vlaanderen en Nederlandstalig Brussel.

Bron: CIM TV – Noord, 1/1 – 31/12/2012, 02-26h, 4+ & gasten – GfK Audimetrie NV

De 'andere Nederlandstalige zenders' hebben in 2012 een marktaandeel van 7,7 %. Hier zijn o.a. de 10 regionale tv-zenders en TV Brussel mee in opgenomen. De PPM-studie van RTVM (Regionale TV Media) rapporteert in 2012 een dagbereik bij 20+ van 901.000 kijkers. Door de verschillende methodologie is een directe omrekening naar marktaandeel onmogelijk. Bij een optimistische aanname van 25 % aandeel voor de drie Nederlandse openbare omroepen – de commerciële zenders worden niet aangeboden door de Vlaamse kabelmaatschappijen – in de 'andere Nederlandstalige zenders', levert dit een gecumuleerd marktaandeel op van 1,93 %.

2.5 Een tussenstand

Op mediavlak is er weinig grensverkeer tussen Vlaanderen en Nederland. Nederlandse kranten verspreiden van 0,4 tot maximaal 3 % van hun oplage in Vlaanderen. Hetzelfde geringe bereik geldt voor de opiniebladen, met 0,5 % tot maximaal 4,5 %. Publiekstijdschriften met een minder landgebonden inhoud gaan iets meer over de grens: 1,6 % tot 9,1 %.

Luisteraars over de grens zijn er zeer weinig: VRT-zenders bereiken een marktaandeel van maximaal 1,4 % in Nederland; Nederlandse radiostations hebben maximaal 2,7 % aandeel bij de Vlaamse radioluisteraars.

Op 24 u-basis is het marktaandeel van beide VRT-zenders in Nederland 1,7 %, in primetime dalend naar 1,5 %. De drie Nederlandse openbare omroepen bereiken in Vlaanderen maximaal 1,93 % van de kijkers.

Op basis van de cijfers over grensverkeer tussen Vlaamse en Nederlandse kranten, tijdschriften, radio en televisie kan vastgesteld worden dat er nauwelijks een wezenlijk grensverkeer op het vlak van mediabereik bestaat. De marktaandelen zijn zo gering dat een reële impact door informatie uit de eerste hand ontbreekt. Het directe gevolg is een zwakke directe doorstroming van informatie over het buurland, zowel op maatschappelijk, politiek als cultureel vlak. De kennis over elkaar wordt dan volledig afhankelijk van de verslaggeving in de eigen media over de actualiteit in het buurland. Gezien de steeds grotere wordende prioriteit op 'nabij' nieuws, wordt die verslaggeving over de burens meer en meer beperkt. Bij gebrek aan informatie verdwijnt de spontane interesse – onbekend maakt onbemind. De inspanning om zich te informeren wordt zodanig tijdrovend, duur en ingewikkeld dat die niet meer geleverd wordt. Noch uit de eerste bron – door het geringe bereik van de media uit het buurland die over de grens gelezen, gehoord, bekeken worden – noch uit de tweede bron – doordat de media uit het thuisland niet systematisch informeren over de brede actualiteit bij de burens – wordt de lezer/koper wegwijds gemaakt over wat er beweegt in het buurland.

Entre'acte: grensverkeer podiumproducties (theater, dans, muziektheater)

Vlaamse producties in Nederland

Bron: Vlaams TheaterInstituut, september 2013

Jaar	Aantal Vlaamse voorstellingen in Nederland	Aantal Vlaamse producties in Nederland	Aantal Vlaamse gezelschappen
2004	750	181	122
2005	673	186	120
2006	659	191	114
2007	821	219	132
2008	735	224	160
2009	901	231	147
2010	510	167	136
2011	638	171	123
2012	685	215	158
Evolutie	-8,7 %	+18,8 %	+30 %

Jaar	Aandeel Vlaamse producties met minimaal 1 voorstelling in Nederland	Aandeel van Vlaamse gezelschappen met minimaal 1 voorstelling in Nederland
2004	26,7 %	36,9 %
2005	25,3 %	43,5 %
2006	25,2 %	33,5 %
2007	29,9 %	39,2 %
2008	28,7 %	37,8 %
2009	29,5 %	37,5 %
2010	22,7 %	33,2 %
2011	23,4 %	32,8 %
2012	27,8 %	38,8 %

Nederlandse producties in Vlaanderen 2010-2012

Bron: Dutch Culture, center for international cooperation (mailbericht 21.10.2013) en eigen berekeningen

Jaar	Aantal voorstellingen	Waarvan theater	Waarvan dans	Aantal gezelschappen
2010	196	167	29	50
2011	313	260	53	
2012	380	308	72	80

Noot: de voorstellingen omvatten ook regieopdrachten, theatervormgeving, coproducties, cabaretvoorstellingen.

Vaststelling

Het aantal voorstellingen van Vlaamse gezelschappen neemt toe tot 2009, valt sterk terug in 2010 (-43 %) om dan opnieuw te stijgen. In de periode 2004-2012 is het aantal Vlaamse voorstellingen gedaald met 8,7 %.

Opvallend is de toename op de Nederlandse podia van het aantal Vlaamse gezelschappen met 30 % en van het aantal getoonde producties met 19 %. Dit bewijst een grotere aanwezigheid van Vlaamse gezelschappen op Nederlandse podia, met een grotere diversiteit aan producties, maar wel met een lager gemiddeld aantal voorstellingen per productie. Dus kortere tournees van meer gezelschappen en in het algemeen minder Vlaamse voorstellingen. Gemiddeld werd in de betrokken periode 1 op de 4 van de Vlaamse producties minimaal eenmaal getoond op een Nederlands podium. 2007 was een topjaar met 30 %, in het jaar 2010 daalde dit cijfer tot 23 % om dan opnieuw te stijgen.

Ruim 1 op de 3 (gemiddeld 37 %) van de Vlaamse gezelschappen had minimaal één optreden in Nederland in de periode 2004-2012. 2007 was een topjaar met 40 %.

De data van Dutch Culture rapporteren een grote toename, bijna een verdubbeling, van het aantal voorstellingen in Vlaanderen van Nederlandse gezelschappen en individuele podiumartiesten in de periode 2010-2012. De groei is een gevolg van zowel het grotere aantal gezelschappen als van het hogere aantal gespeelde voorstellingen per gezelschap. Het aandeel dansproducties is gestegen van 15 % naar 19 %. het aantal optredens van individuele podiumkunstenaars daalt.

In de jaren 2010-2012 is zowel het aantal Vlaamse gezelschappen als het aantal voorstellingen in Nederland bijna dubbel zo groot als het aantal voorstellingen en actieve Nederlandse gezelschappen in Vlaanderen. Met vergelijkbare parameters – dus zonder optredens van individuele podiumkunstenaars, regie-opdrachten e.d. – wordt het grensverkeer vanuit Vlaanderen naar Nederland nog dominanter.

Hoofdstuk 3

Boekenmarkt in Vlaanderen en Nederland: institutioneel – structureel

3.1 Overheid: institutionele drempels

Een generiek boekenbeleid streeft naar de ondersteuning van het cultuurproduct boek binnen een economische context. Een opdracht die naast culturele doelstellingen (en instrumenten) ook juridische, fiscale, sociale en algemene macro-economische instrumenten vereist. En hier zijn er grote verschillen. In Nederland worden zowel de culturele als de niet-culturele instrumenten beheerst en beheerd door de Nederlandse overheid. In Vlaanderen behoren de niet-culturele instrumenten tot de bevoegdheid van de federale Belgische staat. En dat betekent dat Vlaanderen voor zijn boekenbeleid:

- geen vaste boekenprijs kan instellen;
- niet kan beslissen over een lagere btw-voet voor e-boeken;
- voor de leenvergoeding geen aanpassingen kan doen om ze op een ‘aanvaardbaar’ peil te brengen;
- geen aangepaste sociale regeling kan ontwikkelen voor auteurs en vertalers;
- geen noodzakelijke wijzigingen kan aanbrengen aan de auteurswetgeving...

Kortom, het instrumentarium voor een stimulerend boekenbeleid is veel beperkter omdat een groot gedeelte van noodzakelijke ondersteunende en bevorderende maatregelen genomen moeten worden door een federale overheid waarvoor cultuur geen topic is. Bewezen goede maatregelen in Nederland of andere Europese landen moeten geïnitieerd worden door een niet-geïnteresseerde overheid en dat gebeurt dus niet.

3.2 Boekensector: institutioneel

Nederland kent een tweepartijenstructuur in het boekenvak: uitgevers (NUV) en boekhandelaars (KBB) delen de ‘macht’ en participeren 50/50 in CPNB, CB, SMB en andere boekenvakinstituten. De koepelorganisatie KVB verbindt commerciële, culturele en maatschappelijke partijen die zich bezighouden met het boek en aanverwante producten, De organisatie fungeert als ontmoetingsplek voor alle boekenvakpartijen, ook bibliotheken en boekenclubs. Het grote aandeel van import in de (algemene)

boekenmarkt leidt tot een driepartijenstructuur in Vlaanderen: de belangenorganisaties van uitgevers (VUV), boekhandelaars (VVB) en importeurs (VBI) vormen samen de koepelvereniging boek.be die dus drie ‘marktpartijen’ moet dienen. De importeurs staan in voor de *diffusion* (vermarketing) en *distribution* (logistiek) van de voornamelijk Nederlandse fondsen en dit in exclusiviteit voor de Vlaamse boekenmarkt. Collectieve promotie, het informatie- en bestelsysteem Meta4Books, het Kenniscentrum (marktonderzoek en opleiding) zijn de belangrijkste gezamenlijke projecten waarin elke belangengroep zich wil herkennen. De samenwerkingsreflex is minder aanwezig in Vlaanderen, deels door de dominantie van enkele grote marktpartijen – WPG, Lannoo/Meulenhoff en VBK aan leverancierszijde die samen meer dan de helft van de algemene boekenmarkt uitmaken; Standaard Boekhandel aan de retailzijde die met meer dan 135 verkooppunten ruim 45 % van de markt beheerst – deels door uiteenlopend professionaliteitsniveau en (on) geloof in collectieve belangen tussen de verschillende spelers.

3.3 Boekensector: deelmarkten

3.3.1 S-boek

De specifieke onderwijsstructuren en de sterk afwijkende eindtermen maken het onmogelijk om leermethodes over de grenzen heen te gebruiken. Het zijn beschermde thuismarkten voor de Vlaamse respectievelijk Nederlandse educatieve uitgeverijen. Belangrijke spelers in Vlaanderen zijn Van In (onderdeel van de Finse Sanoma-groep), Plantijn (onderdeel van Infinitas Learning / Bridgepoint), de van oorsprong Franstalig-Belgische groep De Boeck en het familiebedrijf Pelckmans.

In Nederland wordt de schoolboekenmarkt beheerst door Malmberg (Sanoma Learning Group), Noordhoff (Infinitas Learning) en Thieme-Meulenhoff (ING Corporate Investments).

3.3.2 Vak- en wetenschappelijk boek/media

De autonomie van de docent en de directe contactmogelijkheden van de auteur/docent met de uitgeverij zijn hier bepalend voor de positie van de uitgeverijen. Ook hier dus voornamelijk een beschermde thuismarkt. De markt voor Nederlandstalige studieboeken voor het hoger onderwijs (universiteit en hogescholen) wordt voor Vlaanderen ook grotendeels ingevuld door Vlaamse uitgeverijen. Belangrijke spelers in Vlaanderen: Acco, Academia Press en Lannoo Campus.

Nederlandse uitgeverijen actief in dit segment zijn Noordhoff, Boom, SdU, Amsterdam University Press en VU Uitgeverij.

Grensoverschrijdend is Pearson Education actief, steunend op Nederlandstalige edities van Engelstalige basiswerken voor studenten.

Ook de deelmarkt van de vakgerichte uitgaven is deels een beschermde thuismarkt door de nationale wetgeving (juridische uitgaven), de specifieke overheidsregelingen voor financiën, onderwijs, gezondheids- en welzijnssector, en de eigenheden van de bedrijven- en de non-profitmarkt. Dominante spelers in beide landen zijn Wolters-Kluwer en Reed Elsevier.

3.3.3 A-boek

In de deelmarkt van het publieksboek is de uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland het grootst, hoewel grotendeels eenzijdig verkeer van Nederland naar Vlaanderen. Bijna 60 % van deze deelmarkt wordt ingevuld door in Nederlandse redactiekamers besliste titels. Het Vlaamse aandeel in de Nederlandse A-boekenmarkt wordt geraamd op 5 %.

Non-fictietitels zijn sterk gericht op de thuismarkt: aansluitend bij de eigen actualiteit, maatschappelijke thema's, mediahypes en bekende Vlamingen respectievelijk bekende Nederlanders.

Om het economische draagvlak te vergroten zijn de meeste Vlaamse uitgeverijen van A-boeken ook actief als importeur. Dit maakt kostendeling mogelijk voor vaste kosten als administratie, huisvesting, verkoopteam, promotie, in voorkomend geval logistiek en verzending. De minimale schaalgrootte die noodzakelijk is om de markt professioneel te bewerken, is moeilijker te realiseren met alleen de omzet van eigen Vlaamse uitgaven op de beperkte Vlaamse markt. Daarom de dubbelfunctie uitgeverij/importeur voor de Nederlandse fondsen. De 'vertaalslag' die de Vlaamse importeur realiseert is noodzakelijk om in te spelen op de eigenheden van de Vlaamse boekenmarkt op het vlak van media, distributiekanaal, kanalenbeleid en (collectieve) promotie. De Vlaamse boekenmarkt is niet te besturen vanuit de Amsterdamse grachtengordel, zoals de Franse uitgeverij geleerd hebben dat de Franstalige markt in België niet te besturen is vanuit Parijs.

De importeursfunctie voor *diffusion* en *distribution* van uitgaven van Vlaamse uitgeverijen in Nederland is vrijwel onbestaande. Sommige uitgeverijen hebben een eigen kleinschalig verkoopkantoor opgezet in Nederland (Clavis, De Eenhoorn), hebben die ondergebracht bij een Nederlandse dochtermaatschappij (Lannoo bij TerraLannoo) of laten het Nederlandse verkoopteam bepalen welke titels ze uit het Vlaamse aanbod op de Nederlandse markt zullen aanbieden (Bezige Bij Amsterdam in relatie met Bezige Bij Antwerpen). Andere Vlaamse uitgeverijen kiezen voor coproducties met een Nederlandse uitgeverij of laten de verkoop- en promotietaak over aan een zelfstandige vertegenwoordiger.

3.4 Grensoverschrijdende impact

De economische en organisatorische impact van Nederlands boekenkapitaal, Nederlandse uitgeverijen en collectieve organisaties op de Vlaamse boekenmarkt van publieksboeken is zeer groot en in vier concrete invloeden onder te brengen.

1. Concerns zijn over de grenzen actief: in het educatieve segment Bridgepoint Capital (Plantijn en Noordhoff), Sanoma (Van In en Malmberg) en WPG (Zwijsen); in het deelgenre vak & wetenschap WoltersKluwer, Reed Elsevier en Pearson; voor het algemene boek WPG-Standaard Uitgeverij, LannooMeulenhoff en VBK en Houtekiet. In retailing zijn Polare/de Slegte, boekenclub ECI, Boekenvoordeel-ECI en de webwinkel bol.com in beide landen actief.
2. Het Centraal Boekhuis verzorgt via zijn Vlaams overslagpunt ruim twee derde van de boekenleveringen in Vlaanderen in het A-segment. Een tweede impactfactor van het Nederlandse boekenvak op de Vlaamse markt.
3. De import van titels van Nederlandse uitgeverijen – goed voor 60 % in het A-boekensegment – is een derde duidelijk zichtbare aanwezigheid op de Vlaamse boekenmarkt.
4. De historische realiteit geldt nog steeds dat veel Vlaamse literaire auteurs van fictie voor volwassenen en kinder- en jeugdboeken na hun debuut in eigen beheer of bij een Vlaamse uitgeverij uitgegeven werden bij Nederlandse uitgeverijen. Een vierde indirecte impact van Nederlandse uitgeverijen op de Vlaamse boekenmarkt. In het segment spannende boeken en thrillers (Manteau, Houtekiet, Kramat) en prentenboeken (De Eenhoorn, Clavis, Lannoo, Davidsfonds) bieden Vlaamse uitgeverijen weerwerk door voldoende publicatiekansen en professionaliteit om Vlaamse auteurs aan hun fonds te binden. De grotendeels qua thematiek op het eigen publiek gerichte non-fictietitels leiden ook hier tot een thuismarkt.

3.5 Boekenmarkt 2012

A-boek 2012	Vlaanderen	Nederland
Totale omzet	€ 207,6 miljoen	€ 544,8 miljoen
Totale afzet	€ 16,4 miljoen	€ 43,5 miljoen
Naar genre:		
Fictie	28,2 % (+10,8 %)	42,4 % (- 6,1 %)
Kinderboeken	17,1 % (- 2,4 %)	15,2 % (+ 1,2 %)
Non-fictie vrije tijd	24,3 % (- 9,0 %)	18,2 % (+ 5,7 %)
Non-fictie informatief	18,8 % (- 3,9 %)	21,9 % (- 14,3 %)
Strips	6,1 % (- 0,3 %)	
Gemiddelde prijs	€ 12,66 (+ 0,4 %)	€ 12,52 (- 2,0 %)
Besteding per inwoner	€ 33,48	€ 33,55
Aantal boeken per inwoner	2,65	2,69
Evolutie 2011-2012 in aantallen	-1,8 %	- 5,5 %
Evolutie 2011-2012 in waarde	-1,4 %	- 7,3 %

Bron: Vlaanderen: boek.be/GfK; Nederland KVB-SMB/GfK

De markt voor A-boeken is zowel in Vlaanderen (- 1,4 %) als in Nederland (- 7,3 %) in 2012 gekrompen. In Vlaanderen door daling van het aantal verkochte boeken (-1,8 %) bij een lichte gemiddelde prijsstijging (+ 0,4 %). Voor Nederland speelde een dubbel negatief effect: zowel het aantal verkochte boeken (- 5,5 %) als de gemiddelde prijs per boek (- 2,0 %) is gedaald. Per inwoner is het aan A-boeken bestede bedrag bijna gelijk.

Naar genre zijn er grote verschillen: in Nederland heeft fictie het grootste aandeel (42,4 %), in Vlaanderen non-fictie 43,1 %. Binnen non-fictie is het subgenre vrije tijd in Vlaanderen belangrijker dan het subgenre informatief dat in Nederland de tweede belangrijkste omzetsgroep vormt. Het aandeel van kinderboeken en van strips is in Vlaanderen groter dan in Nederland.

Bij een gelijke besteding aan A-boeken koopt de Vlaming meer non-fictie en kiest de Nederlandse boekenkoper voor fictie.

Vaststelling

Institutioneel zijn er opvallende verschillen. Het instrumentarium voor een stimulerend boekenbeleid is in Vlaanderen veel beperkter omdat een belangrijk deel van ondersteunende maatregelen federale bevoegdheid zijn, een beleidsniveau waarvoor cultuur geen topic is. In Nederland worden de culturele en niet-culturele (economische, juridische, fiscale, sociale zekerheid...) instrumenten beheerst en beheerd door de Nederlandse overheden.

Structureel kent de Nederlandse boekenmarkt twee marktpartijen: boekhandels en uitgeverijen. Vlaanderen heeft een belangrijke derde institutionele speler: de importeur van boeken van voornamelijk Nederlandse uitgeverijen. Nederland, met een grotere en langere samenwerkingstraditie, minder dominante marktpartijen en een grotere sectorsolidariteit, heeft sterkere collectieve instituties uitgebouwd zoals het Centraal Boekhuis, CPNB, SMB, NUV, KBB... De deelmarkten van schoolboeken en vak- en wetenschappelijke uitgaven zijn hoofdzakelijk 'thuismarkten' met weinig grensverkeer. In de deelmarkt van het publieksboek is de uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland het grootst, hoewel grotendeels eenzijdig verkeer vanuit Nederland naar Vlaanderen. Het aandeel van Nederlandse import in Vlaanderen is ca. 60 %, de import in Nederland vanuit Vlaanderen is ca. 5 %.

Per inwoner besteedden Vlamingen en Nederlanders in 2012 evenveel aan A-boeken, namelijk € 33,50, weliswaar met een verschillend koopgedrag naar genre: bij een gelijke besteding per inwoner aan A-boeken koopt de Vlaming meer non-fictieboeken en verkiest de Nederlandse boekenkoper fictietitels.

Ondanks het onevenwichtige grensverkeer in de boekenmarkt moet wel vastgesteld worden dat deze veel ruimer is dan in de markt van kranten, tijdschriften, radio en televisie. In het 'media'land der blinden is eenoog 'boek' koning.

Hoofdstuk 4

Inzoomen op het A-boek

4.1 Titelproductie

Het ISBN-bureau voor het Nederlandstalige gebied in Culemborg registreert voor Vlaanderen en Nederland alle toegekende ISBN's en maakt in zijn rapportering geen onderscheid tussen aanvragen uit Vlaanderen of Nederland. Het aantal toegekende ISBN's is het voorbije decennium sterk gestegen doordat voor uitgaven in eigen beheer, publicaties van wetenschappelijke instituten en ook masterscripties een ISBN aangevraagd wordt. Analyse op ISBN-gegevens zonder situering zou dus een foutief beeld kunnen geven van de marktsituatie.

Om de verhouding tussen Vlaanderen en Nederland op de Vlaamse markt in kaart te brengen is een analyse gemaakt op het bestand van Boekenbank van boek.be. Dit bestand wordt gevoed door de Vlaamse uitgevers en importeurs. Het biedt informatie over (vlot) leverbare titels en is tegelijkertijd het bestelplatform voor de aangesloten boekverkooppunten. De opgenomen informatie is de verantwoordelijkheid van de leveranciers en wordt alleen op het invullen van verplichte velden gecontroleerd door boek.be, niet op de correctheid van de informatie. Foutloos in inhoudelijke details (bijv. NUR-code, brontaal, leveringsstatus...) is dit bestand dus niet.

In principe zijn in Boekenbank alle in Nederland uitgegeven titels opgenomen, behalve die titels waarvoor in Vlaanderen geen importeur optreedt, en ook de té Nederlandse titels die de Vlaamse importeur niet actief aanbiedt op de Vlaamse markt vanwege het te beperkte verkooppotentieel. Die titels kunnen wel besteld worden bij het Centraal Boekhuis via CB-Online. Op die manier kan de Vlaamse boekhandel die boeken toch leveren aan de geïnteresseerde lezer/koper.

Niet alle titels van Vlaamse uitgeverijen zijn gemakkelijk bereikbaar en beschikbaar op de Nederlandse markt, in eerste instantie bij gebrek aan een eigen verkoopkantoor of een actieve Nederlandse importeur. Als de Vlaamse uitgever beslist om uit kostenoverwegingen of vanwege de inschatting van een te klein marktpotentieel een Vlaamse titel niet in het Centraal Depot van het CB te stockeren, is deze titel niet opgenomen in CB-Online en alleen direct bij de Vlaamse uitgeverij te bestellen, vaak een te hoge drempel voor de Nederlandse boekhandelaar. In de praktijk zal dat boek dan niet vlot beschikbaar zijn op de Nederlandse markt.

De analyse is gebeurd op het beschikbare bestand van Boekenbank per 1 juli 2013 en had betrekking op de nieuwe titels van 2012. Een eerste selectie gebeurde op de filter 'jaar eerste verschijnen 2012', een tweede selectie op de filter 'import/Vlaams'.

Een vergelijkbare selectie op het CB-Online bestand is niet kunnen gebeuren omdat de parameter 'import uit Vlaanderen' niet als uniek record is geregistreerd en het dus niet mogelijk is om via filtering in het bestand na te gaan hoeveel titels van Vlaamse uitgeverijen daadwerkelijk op de Nederlandse markt worden aangeboden. Een alternatief om deze informatie te verkrijgen, zou een analyse titel per titel zijn voor ca. 13.800 boeken, een werkwijze die in het kader van dit beperkte onderzoek niet mogelijk is.

Bron: Boekenbank basisselectie 'jaar eerste verschijnen 2012 – exclusief non-books'

Genre naar A-, W-, S-code	Import			Vlaams			Totaal	
	Totaal	Informatief	Bestelbaar*	Totaal	Informatief	Bestelbaar*	Bestelbaar*	%
Algemeen	11.555	34	11.521	6.904	841	6.063	17.584	63,4
Educatief	1.732	244	1.488	2.948	148	2.800	4.288	15,5
Wetenschappelijk	1.858	1	1.857	3.609	1.338	2.271	4.128	14,4
Blanco	1.498	4	1.494	325	220	115	1.609	5,8
Totaal	16.643	283	16.360	13.786	2.547	11.239	27.599	100,0
	100 %	1,7 %	98,3 %	100 %	18,5 %	81,5 %	100 %	
			59,3 %			40,7 %	100,0 %	

Het Boekenbank-bestand bevat 30.429 titels met ISBN 'eerste verschijnen 2012'. Ruim 10,3 % (2.830 titels) daarvan is 'informatief', d.w.z. niet bestelbaar via Boekenbank; o.a. wetenschappelijke publicaties (doctoraten, masterscripties), uitgaven eigen beheer, publicaties van stichtingen, vzw's... waarvan 90 % uit Vlaanderen.

Het label 'bestelbaar' omvat de titels die onder verschillende substatussen te bestellen zijn bij de (commerciële leverancier) via Boekenbank: uit voorraad leverbaar (74 %) + in voorbereiding (3 %) + in herdruk (2 %) + niet leverbaar op 01.08.2013 (12 %) + zonder voorraadcode (7 %) + POD (0,3 %).

60 % van de bestelbare titels zijn importtitels, 40 % Vlaams en dit volgens opgave van de leveranciers. De verhouding import/Vlaams is verschillend per genrecode (A, S of W): 66%/34 % voor het A-boek; 35%/65 % voor het S-boek; 45%/55 % voor het w&v-boek.

Van de bestelbare titels behoren bijna twee derde tot het genre A-boeken, educatief en vakboek/wetenschappelijk elk ca. 15 %. Van 5,8 % is het genre niet ingevuld.

Deelgroepen A-boek	NUR	Import		Vlaams		Totaal	
Kinderen en jeugd	200-299	2.156	44,4 %	2.704	55,6 %	4.860	20,7 %
Fictie & literaire non-fictie	300-359	3.829	88,0 %	527	12,0 %	4.356	18,6 %
Strips	360-369	451	43,5 %	586	56,5 %	1.037	4,4 %
Non-fictie vrije tijd	400-599	2.049	74,3 %	709	25,7 %	2.758	11,8 %
Non-fictie informatief/ professioneel	600-999	6.478	62,0 %	3.958	38,0 %	10.436	44,5 %
Totaal		14.963	63,8 %	8.484	36,2 %	23.447	100 %

Van de bestelbare A-titels is bijna twee derde import en een derde/3 Vlaamse productie.

In het genre A-boek zijn er duidelijke verschillen naar deelgroepen: voor kinder- en jeugdboeken en strips is het Vlaamse aandeel het grootst (ca. 56 %); in de deelgroep fictie en literaire non-fictie het kleinst (12,0 %).

Van de titelproductie non-fictie vrije tijd is ruim een kwart van Vlaamse uitgeverijen.

In de deelgroep non-fictie informatief en professioneel benadert het Vlaamse aandeel (38 %) het algemene gemiddelde.

Deelgroep educatief	NUR	Import		Vlaams		Totaal	
Aantal titels	100-199	799	25,3 %	2.356	74,7 %	3.155	100 %

Voor educatieve titels volgens NUR-code is die verhouding een kwart import, drie kwart Vlaamse productie; van de vakboek/wetenschappelijk-titels is 45 % import en 55 % Vlaamse productie.

Vaststelling:

Deze titelproductiecijfers 2012 bevestigen de positie van de Vlaamse uitgeverijen in de 'beschermde' thuismarkten educatief (75 %) en vakboek/wetenschappelijk (55 %).

In het A-segment is het aandeel van de Vlaamse uitgeverijen een derde, het (Nederlandse) importdeel is in dit genre dominant (64 %) – weliswaar naar deelgenres met een zeer wisselend beeld:

- De historisch sterke positie in de stripmarkt blijkt uit het Vlaamse aandeel van 57 %;
- Opvallend is het grote aandeel van Vlaanderen in het deelgebied kinder- en jeugdboeken (56 %); de positie van Vlaamse uitgeverijen met een ruim (populair) titelaanbod als ZNU/Deltas, De Ballon, Hemma en Clavis bepalen dit cijfer in hoge mate;
- Het aandeel Vlaamse non-fictie vrije tijd (26 %) blijft onder het gemiddelde van 41 %;
- Voor de A-titels binnen de NUR-rubrieken voor non-fictie informatief en professioneel is het Vlaamse aandeel 27 %;
- De dominantie van Nederlandse uitgeverijen is met 88 % het hoogst in de rubriek fictie en literaire non-fictie, een effect van zowel de aantrekkingskracht voor Vlaamse literaire auteurs als van de vertalingen die veelal bij Nederlandse uitgeverijen verschijnen (86 % van de vertaalde A-boeken verschijnen bij Nederlandse uitgeverijen – zie verder).

4.2 Aandeel Vlaamse en Nederlandse auteurs in de NUR-rubriek 301 (literaire roman, novelle oorspronkelijke Nederlandstalig)

Bron: Boekenbank – titels voor het eerst geregistreerd in 2012 – NUR code 301

- NUR-code 301: totaal aantal titels: 792

Een aselechte steekproef om de 10 titels leverde een verhouding 15%/85% op (VL/NL).

Een aselechte steekproef startend op de 5de titel en verder om de 10 titels leverde een verhouding 20%/80% op (VL/NL).

Een extra filter op bestelcode 'ja' (schakelt voornamelijk uitgaven in eigen beheer uit) bracht het totaal aantal titels op 698.

Een aselechte steekproef om de 10 titels leverde een verhouding 12%/88% op (VL/NL).

Een aselechte steekproef startend op de 5de titel en verder om de 10 titels leverde een verhouding 13%/87% op (VL/NL).

Een extra filter bestelcode 'ja' en uitfilteren van de fondsen van niet-professionele uitgeverijen die niet aanwezig zijn in de boekhandel en enkel op bestelling leverbaar zijn, grotendeels via POD, bracht het totaal aantal titels op 493.

Een aselechte steekproef om de 10 titels leverde een verhouding 12%/88% op (VL/NL).

Een aselechte steekproef startend op de 5de titel en verder om de 10 titels leverde een verhouding 13%/87% op (VL/NL).

Rekenkundig gemiddelde van deze zes steekproeven levert 14% aandeel van Vlaamse auteurs op.

4.3 Vertalingen naar het Nederlands

Bron: selectie uit Boekenbank – eerste jaar van verschijnen 2012 – kolom 'oorspronkelijke taal'

Vertalingen naar genre

	Vlaams abs.	Vlaams %	Import abs.	Import %	Totaal	
A-titels	615	97,2	3.566	95,3	4.181	95,6 %
W-titels	5	0,8	65	1,7	70	1,6 %
S-titels	6	0,9	72	1,9	78	1,8 %
Onbekend	7	1,1	37	1,0	44	1,0 %
Totaal	633	100,0	3.740	100,0	4.373	100,0 %
	14,5 %		85,5 %		100,0 %	

Van de in Boekenbank geregistreerde vertalingen naar het Nederlands (4.374 titels in totaal of 16% van de bestelbare titels) zijn 14,5% gepubliceerd door Vlaamse uitgeverijen. Omdat de parameter 'oorspronkelijke taal' niet altijd ingevuld wordt, is het aandeel vertalingen in de titelproductie in werkelijkheid hoger.

Het overgrote deel van de geregistreerde vertalingen behoort tot het A-boek (96%).

Vertalingen naar brontaal

Brontaal	Aantal	%
Engels	2.762	63,1 %
Frans	656	15,0 %
Duits	485	11,1 %
Italiaans	101	2,3 %
Spaans	59	1,3 %
Chinees	8	0,2 %
Overige talen	306	7,0 %

De dominante brontaal is het Engels, bijna 2 op de 3 van de gepubliceerde vertalingen. Frans (15 %) en Duits (11 %) volgen op afstand.

Aantal vertaalde A-titels naar subgenre

Subgenre	NUR	Aantal vertaald	Totaal aantal titels	% vertaald
Kinderen en jeugd	200-299	898	4.860	18,5 %
Fictie, literaire non-fictie	300-359	1.407	4.356	32,3 %
Non-fictie vrije tijd	400-599	759	2.758	27,5 %
Non-fictie informatief	600-999	842	10.436	8,1 %
Strips	360-369	422	1.037	40,7 %
Totaal		4.328	22.410	19,3 %

Het algemene gemiddelde van vertalingen voor het A-segment van bijna 20 % toont naar subgenres grote verschillen. Het subgenre met het grootste aandeel vertalingen is strips (41 %), het kleinste aandeel non-fictie informatief (8 %). Kinder- en jeugdboekenvertalingen blijven met 18,5 % net beneden het gemiddelde. Hoog scoren de subgenres non-fictie vrije tijd (28 %) en vooral fictie en literaire non-fictie, waarvan 1 op de 3 verschenen titels vertalingen zijn.

Aantal vertaalde A-titels naar subcategorieën

Binnen de subcategorieën zijn er enkele opvallende cijfers: voor literaire fictie blijkt 1 op de 2 van de literaire thrillers en gewone thrillers een vertaling te zijn; voor spannende boeken en fantasy 4 op de 10. Slechts 3 op de 100 poëzietitels zijn vertalingen.

Ook zijn er grote verschillen in deelcategorieën van kinder- en jeugdboeken. Boven het algemeen gemiddelde van 18,5 % scoren de deelgroepen non-fictie en fictie van +12 jaar.

In non-fictie vrije tijd wordt het gemiddelde van 28 % meer bepaald door het aandeel in reisgidsen (33 %) dan dat van hobbyboeken, natuurboeken en boeken over eten en drinken (25 %).

4.4 Top 50 A-boeken 2009-2012

Een analyse uitvoeren naar nationaliteit van auteur, vertaler, illustrator respectievelijk uitgeverij van alle verkochte A-boeken op basis van de GfK-registraties is een onmogelijke zaak. In totaal gaat het om meer dan 200.000 verschillende titels. De 'nationaliteitscode' is noch voor de auteur noch voor de uitgeverij opgenomen en zou dus titel per titel moeten worden gecodeerd. De analyse van de top 50 biedt een belangrijke indicatie. Die geeft in ieder geval voor de bestsellers aan hoe de Vlaamse/Nederlandse boekenkoper omgaat met het aanbod. Het stijgende aandeel van deze top 50-titels in

de totale omzet – in 2012 ruim 17% – geeft alvast een beeld van ruim een zesde van de A-boekenmarkt, een beeld dat een indicatieve richting aangeeft voor de totale A-markt.

Bij de analyse wordt geen rekening gehouden met de verschillende plaats in de rangorde van de top 50, noch met de daadwerkelijk verkochte aantallen. De vergelijking gebeurt jaar per jaar; een vertraagde reactie van de kopers op een bestseller in een ander jaar in een ander land maakt dat die dus niet als een gemeenschappelijke titel wordt beschouwd.

Top 50 naar genre 2012/2011/2010/2009 (verkochte aantallen)		
	Vlaanderen	Nederland
Fictie Nederlandstalig	7/7/10/12	12/17/15/19
Fictie vertaald	21/15/15/14	20/27/23/24
Non-fictie	19/27/16/12	12/5/8/4
Kinder- en jeugdboeken	3/1/9/12	6/1/4/3

Bron: Vlaanderen: boek.be/GfK; Nederland CPNB en eigen berekeningen

In het wisselend beeld per jaar – een aanwijzing van een zeer trendgevoelige markt wat bestsellers betreft – zijn een aantal tendensen te onderscheiden:

- Het aandeel van titels fictie Nederlandstalig is dalend, zowel in Vlaanderen als in Nederland. In Nederland is dit aandeel dubbel zo groot als in Vlaanderen.
- Het aandeel vertaalde fictie ligt gemiddeld op ruim 40%. In Vlaanderen stijgt dit aandeel, in Nederland daalt dit lichtjes.
- Het aandeel non-fictietitels is zeer wisselend, maar neemt toe in beide markten. Voor Vlaanderen is dit segment ruim 2,5 tot 3 keer zo sterk vertegenwoordigd in de top 50-titellijst.
- Kinder- en jeugdboeken komen slechts beperkt voor in de top 50, bovendien zeer wisselend per jaar.

Top 50 naar uitgeverij 2012/2011/2010/2009		
	Vlaanderen	Nederland
Vlaamse uitgeverijen	22/26/27/24	0/0/0/0
Nederlandse uitgeverijen	28/24/23/26	50/50/50/50

Bron: Vlaanderen: boek.be/GfK; Nederland: CPNB en eigen berekeningen

Een stabiel beeld: de top 50 in Nederland bestaat volledig uit titels van Nederlandse uitgeverijen; in Vlaanderen is gemiddeld de helft van Vlaamse uitgeverijen. Bestsellers worden dus in Nederland integraal ingevuld door uitgeverijen die werken voor de thuismarkt, in Vlaanderen voor de helft door eigen uitgeverijen.

Top 50 nationaliteit auteurs 2012/2011/2010/2009/2008/2007		
	Vlaanderen	Nederland
Vlaamse auteur	23/25/26/23/31/29	1/1/1/0/0/0
Nederlandse auteur	2/2/0/1/2/6	23/20/21/25/30/30
vertaling	25/23/24/25/17/15	26/29/28/25/20/20

Bron: Vlaanderen: boek.be/GfK; Nederland: CPNB en eigen berekeningen

Wat nationaliteit van auteurs betreft, biedt de bestsellerlijst een 'eigen volk eerst'-beeld: voor de bestsellers kiezen Vlaamse boekenkopers voor Vlaamse auteurs, Nederlandse bestsellerkopers voor de eigen auteurs. Het aandeel vertaalde auteurs in de top 50-lijst stijgt in beide landen en maakt de helft van de top 50-titels uit.

Top 50 gemeenschappelijke titels naar genre 2012/2011/2010/2009	
Totaal	13/15/15/14
Fictie Nederlandstalig	1/2/0/1
Fictie vertaald	10/10/11/10
Non-fictie Nederlandstalig	2/1/1/0
Non-fictie vertaald	0/2/0/0
Kinder- en jeugdboeken Nederlandstalig	0/0/0/0
Kinder- en jeugdboeken vertaald	0/0/3/2

Bron: Vlaanderen: boek.be/GfK; Nederland: CPNB en eigen berekeningen

Slechts 30 % van de titels die in beide landen in de top 50 voorkomen, zijn gemeenschappelijk; het zijn voornamelijk fictievertalingen.

In de overige genres komen uitzonderlijk gemeenschappelijke titels voor, voor kinder- en jeugdboeken Nederlandstalig zelfs geen.

Wie zijn de auteurs van de gemeenschappelijke titels en welk is hun nationaliteit?

- Fictie Nederlandstalig

2012: Peter Buwalda: *Bonita Avenue*

2011: Koch: *Het diner; Zomerhuis met zwembad*

2009: Vuijsje: *Alleen maar nette mensen* (Gouden Uil)

Alleen Nederlandse auteurs komen in beide landen in de top 50 voor, maar heel beperkt (1 of 2 titels).

- Non-fictie Nederlandstalig

2012: Geert Mak: *Reizen zonder John*, Kris Verburgh: *De voedselzandloper*

2011: David Van Reybrouck: *Congo*

2010: David Van Reybrouck: *Congo*

Voor non-fictie komen Vlaamse auteurs zowel voor in de top 50 in Vlaanderen als in Nederland, ook hier slechts 1 of 2 op 50 titels.

- Non-fictie vertaald

2011: Walter Icaacson: *Steve Jobs – de biografie*; Pierre Dukan: *Het Dukan dieet*

- Fictie vertaald

2012: E. L. James: *Vijftig tinten grijs; Vijftig tinten donkerder; Vijftig tinten vrij*; Suzanne Collins: *De Hongerspelen; Vlammen; Spotgaai*; Nici French: *Dinsdag is voorbij*; Slaughter: *Genadeloos*; Zafon: *De gevangene van de hemel*, Rowling: *Een goede raad*

2011: de Rosnay: *Haar naam was Sarah*; French: *Blauwe maandag*; Watson: *Voor ik ga slapen*; Eco: *De begraafplaats van Praag*; Slaughter: *Gevallen*; Gilbert: *Eten, bidden, beminnen*; Auel: *De aardkinderen 6*; Allende: *Het negende schrift van Maya*; Adler-Olsen: *De vrouw in de kooi*; Blum: *Het familieportret*

2010: De Rosnay: *Haar naam was Sarah*; Larsson: *Mannen die vrouwen haten; Gerechtigheid; De vrouw die met vuur speelde*; Brown: *Het verloren symbool*; Gilbert: *Eten, bidden, beminnen*; Slaughter: *Verbroken*; Allende: *Het eiland onder de zee*; Mankell: *De gekweldde man*; Giordano: *De eenzaamheid van de priemgetallen*; French: *Medeplichtig*
2009: Larsson: *Mannen die vrouwen haten; Gerechtigheid; De vrouw die met vuur speelde*; de Rosnay: *Haar naam was Sarah*; Brown: *Het verloren symbool*; Giordano: *De eenzaamheid van de priemgetallen*; Zafon: *Het spel van de engel*; Slaughter: *Genesis*; Grisham: *De getuige*; Hossini: *Duizend schitterende zonnen*; French: *Medeplichtig*

- Kinder- en jeugdboeken vertaald

2010: Meyer: *Morgenrood; Twilight*; Stilton: *Fantasia*

2009: Meyer: *Twilight; Nieuwe maan*

Interludium: op zoek naar een 'norm-ale' verhouding

In het volgende hoofdstuk worden data verzameld die op verschillende domeinen en voor uiteenlopende leesmilieus de verhouding tussen Vlaanderen en Nederland documenteren. Om de data van die complexe relatie te kunnen beoordelen is er geen eenduidige maateenheid ter beschikking.

Uit de gegevens in de vorige hoofdstukken kunnen volgende parameters afgeleid worden:

- Op basis van de inwonersaantallen is de verhouding Vlaanderen/ Nederland 27%/73%.
- Op basis van het totale bruto binnenlands product is de verhouding 26,5%/72,5% (vl/nl).
- Op basis van de verdeelsleutel voor de werking van de Nederlandse Taalunie is het Vlaamse aandeel 33,3%, het Nederlandse aandeel 66,6%
- Op basis van aandelen in de gecumuleerde boekenomzet algemene boeken:

totaalmarkt	VL 27 %	NL 73 %
deelmarkt fictie	VL 20 %	NL 80 %
deelmarkt kinder- en jeugdboeken	VL 30 %	NL 70 %
deelmarkt non-fictie	VL 29 %	NL 71 %

- Op basis van het aandeel Vlaamse auteurs/Nederlandse auteurs in de titelproductie van 2012: 14%/86% (VL/NL).
- Op basis van het toegekende budget voor werkbeurzen en stimuleringsbeurzen voor auteurs (exclusief illustratoren) door het Vlaams Fonds voor de Letteren in 2012 (€ 844.000,-), respectievelijk projectbeurzen en stimuleringsbeurzen voor schrijvers door het Nederlands Letterenfonds (€ 3.333.500,-), is de verhouding 20%/80% (VL/NL). Het bedrag voor Nederland is exclusief de steun voor illustratoren, omdat die in een gezamenlijke regeling met het Mondriaanfonds wordt toegekend.

Gezien de focus in het onderzoek op het grensverkeer van oorspronkelijke Nederlandstalige literatuur lijkt een richtgetal voor fictie volwassenen van 22% een te verantwoorden norm, gesitueerd tussen 20% (o.a. aandeel deelmarkt fictie, budget werkbeurzen en stimuleringsbeurzen) en 27% (o.a. bevolking, bbp, totaalmarkt A-boeken). Het grotere Vlaamse aandeel in de titelproductie kinder- en jeugdboeken, exclusief vertalingen, leidt tot een 33%-norm.

Hoofdstuk 5

Grensverkeer in het literaire segment in de praktijk

De complexiteit van de Vlaams-Nederlandse boekenmarkt, het brede literatuurveld en de uiteenlopende domeinen waarin het literaire grensverkeer zichtbaar wordt, maken het onmogelijk om dit te vatten in één kengetal of één overkoepelend onderzoek. Daarom zal dit grensverkeer gedocumenteerd en gemeten worden in tien deeldomeinen en praktijksituaties die relevant zijn om de literaire uitwisseling in kaart te brengen. Over de periode 1980-1995 is er een uitgebreid Vlaams-Nederlands onderzoek beschikbaar dat gedetailleerd de wederzijdse aandacht voor elkaars literatuur documenteert. Nadien is er op die schaal geen vergelijkbare analyse meer gebeurd. Als ijkpunt worden de resultaten hier opgenomen, hoewel ze rapporteren over twee tot vier decennia geleden, een gedateerd beeld.

Bij gebrek aan een vergelijkbaar actueel grootschalig onderzoek wordt gerapporteerd over ruim dertig deelonderzoeken en observaties in tien deeldomeinen: gedrukte media, radio, televisie, leeskringen, ontleningscijfers bibliotheken, leeslijsten secundair onderwijs, literaire prijzen, auteurslezingen, literaire tijdschriften en literaire canon. Opvallend is dat vooral in Vlaanderen onderzocht is hoe de verhouding tussen Vlaanderen en Nederland in enkele van deze deeldomeinen zich ontwikkeld heeft en momenteel is. Zelden zijn dezelfde gegevens met dezelfde parameters en op een volledig vergelijkbare wijze verzameld, zodat een vergelijking één op één niet altijd 100 % sluitend is. Soms worden metingen gerapporteerd over een onderdeel van een deeldomein – bijvoorbeeld over een specifiek radioprogramma. Deze resultaten hebben niet de pretentie hét beeld van het grensverkeer te bieden in dit domein, ze zijn vooral illustratief, geven voorzichtig tendensen aan, tonen een praktijk. Geplaatst in het bredere kader van de andere domeinen versterken, nuanceren of zwakken ze eerdere conclusies af.

5.1 Deelgebieden

Het onderzoek naar grensverkeer tussen Vlaanderen en Nederland in de boekenmarkt is toegespitst op volgende deelgebieden in het A-boek:

- literatuur (NUR 300-315 en 330-350): omvat naast literaire roman ook vertaalde literaire roman, literaire thriller, poëzie, spannende boeken en populaire fictie;
- kinder- en jeugdboeken (NUR 200-294): non-fictie en fictie kinder- en jeugdboeken; van peuterboeken tot 15+;
- literaire non-fictie (NUR 320-325): biografieën, literaire essays, literaire columns.

De grenzen tussen deze deelgebieden zijn niet eenduidig bepaald – bijvoorbeeld tussen literaire roman en populaire fictie, tussen literaire non-fictie en cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis, tussen jeugdliteratuur, young adult en fictie volwassenen – en zullen naargelang het deelonderzoek aangegeven worden.

5.2 Vlaanderen-Nederland in de media

5.2.0 Proloog: hoe was de situatie in de jaren 1980-1995?

Bron: Ben Van Humbeeck en Floor Van Renssen: *De Noord-Zuid kwestie in de Nederlandse en Vlaamse kritiek, 1980-1995*; opgenomen in: *Een of twee Nederlandse literaturen*, Rolf Grüttemeier en Jan Oosterholt (redactie), Peeters, Leuven, 2008

Het VNC-project 'Wisselende verhoudingen in het Nederlandstalige literaire systeem tussen 1980 en 1995' valt weliswaar buiten de tijdsscoop van dit onderzoek maar vanwege de directe aansluiting bij het kernthema, de grootschaligheid en de graad van detaillering worden de belangrijkste conclusies hier ook vermeld. Of de vastgestelde tendensen zich verder hebben doorgezet, gestabiliseerd zijn of tegenwoordig omgekeerd verlopen, is uit de vele deelonderzoeken die hier verder aan bod komen niet te concluderen. Actualisering voor de periode 2006-2012 kan hier relevante antwoorden opleveren.

Het Nederlandse onderzoeksdeel is gebaseerd op een analyse van 1.291 artikelen over Vlaamse literatuur in vier Nederlandse dagbladen (NRC, De Volkskrant, Trouw en Het Parool) en vier weekbladen (Vrij Nederland, Elsevier, De Groene Amsterdammer en HP/De Tijd). Het Vlaamse onderzoeksrapport steunt op 3.565 artikelen met literaire kritiek, verschenen in twee Vlaamse dagbladen (De Standaard en De Morgen), twee weekbladen (Knack en De Nieuwe) en vier voor de kritiek toonaangevende literaire tijdschriften (Yang, Nieuw Wereldtijdschrift, Dietsche Warande & Belfort en Ons Erfdeel). Beide analyses beperken zich tot de volwassenenliteratuur. 'Artikelen' omvat een breed spectrum: uitgebreide recensies, stapelrecensies, interviews, essays, korte recensies en overige bijdragen. Het Nederlandse onderdeel gaat na of er een ontwikkeling is in de aandacht voor Vlaamse literatuur in de Nederlandse kritiek. Het Vlaamse onderdeel onderzoekt hoe de aandacht voor Vlaamse en Nederlandse literatuur zich tot elkaar verhouden in de Vlaamse kritiek. De onderzoeksperiode werd onderverdeeld in drie subperiodes: 1980 tot en met 1984 (I), 1985 tot en met 1990 (II) en 1991 tot en met 1994 (III).

Nederlandse kritiek over Vlaamse literatuur

Periode	Aantal artikelen	%	Waarvan recensie	Waarvan stapelrecensies	Waarvan interview	Waarvan overige
I 1980-84	310	24 %	18 %	44 %	17 %	29 %
II 1985-89	423	33 %	32 %	36 %	31 %	32 %
III 1990-94	538	43 %	50 %	20 %	52 %	39 %
Totaal	1.291	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
	100 %		51 %	15 %	13 %	21 %

Het totale aantal artikelen neemt toe en inhoudelijk is er een duidelijke verschuiving naar verdieping – van stapelrecensies naar grote recensies en meer interviews.

De kritische aandacht voor Vlaamse literatuur is ook relatief gestegen. De vergelijking van het volledige corpus van 1.291 artikelen over specifiek Vlaamse literatuur met een minder volledig achtergrondbestand van 9.117 artikelen over Nederlandse literatuur uit dezelfde dag- en weekbladen zoals geregistreerd in Literom, geeft een gemiddeld aandeel van artikelen over Vlaamse literatuur van 14,2 %, stijgend van 10,7 % in periode I naar 18,2 % in periode III.

In het Literom-bestand hadden 902 artikelen of 9 % betrekking op Vlaamse literatuur. In dagbladen was het aandeel 7,5 %, in weekbladen was er relatief meer aandacht met 11,1 %.

In totaal zijn 502 Vlaamse titels besproken van 180 verschillende Vlaamse auteurs.

In 60 % van de artikelen worden werken besproken die door Nederlandse uitgeverij op de markt werden gebracht, tegenover 27 % van Vlaamse uitgeverijen en 13 % coproducties.

Opvallend is de vaststelling dat de Vlaamse 'situering' in de periode 1980-1994 vrijwel gelijk blijft: in 70 % van de artikelen wordt de Vlaamse herkomst van de auteur uitdrukkelijk vermeld.

De verhouding tussen positieve en negatieve beoordelingen blijft in de drie subperiodes ongeveer gelijk: twee derde positief tegenover een kwart negatief.

De Noord-Zuidkwestie in de Vlaamse literaire kritiek

Het Vlaamse onderzoeksdeel analyseerde alle artikelen in de periode 1980-1994 over volwassenenliteratuur oorspronkelijk verschenen in het Nederlands en dit zowel in dag- en weekbladen als in literaire tijdschriften.

Aantal artikelen

Periode	Literaire tijdschriften	Dag- en weekbladen	Totaal
I 1980-1984	736	483	1.219
II 1985-1989	730	496	1.226
III 1990-1994	537	583	1.120
Totaal	2.003	1.562	3.565
	56 %	44 %	100 %

In tegenstelling tot de Nederlandse media, waar er een duidelijke groei was van het aantal artikelen, is er in Vlaanderen een lichte terugval. Het aantal artikelen in dag- en weekbladen over oorspronkelijk Nederlandstalige literatuur neemt toe en in dezelfde periode daalt het aantal in de literaire tijdschriften.

Verdeling over de Vlaamse en Nederlandse literatuur in literaire tijdschriften

Periode	Aantal VL	Aantal NL	Totaal
I 1980-84	432 (59 %)	304 (41 %)	736 (100 %)
II 1985-89	360 (49 %)	370 (51 %)	730 (100 %)
III 1990-94	257 (48 %)	280 (52 %)	537 (100 %)
Totaal	1.048 (52 %)	955 (48 %)	2.003 (100 %)

De aandacht gaat in de periode I overwegend naar de eigen Vlaamse literatuur. Dat aandeel neemt af en in de periode II en III is het aandeel over de Nederlandse literatuur lichtjes in de meerderheid.

Verdeling over de Vlaamse en Nederlandse literatuur in dag- en weekbladen

Periode	Aantal VL	Aantal NL	Totaal
I 1980-84	224 (46 %)	259 (54 %)	483 (100 %)
II 1985-89	254 (51 %)	242 (49 %)	496 (100 %)
III 1990-94	303 (52 %)	280 (48 %)	583 (100 %)
Totaal	781 (50 %)	781 (50 %)	1.562 (100 %)

De aandacht voor Vlaamse literatuur is lichtjes gestegen om in periode III net in de meerderheid te zijn.

Zowel de Vlaamse (66 %) als de Nederlandse (71 %) literatuur wordt overwegend positief beoordeeld, met een opvallende stijging in periode III.

De situeringsgraad van de Nederlandse auteurs is in vijftien jaar gehalveerd van 53 % naar 29 %; tegelijkertijd is die van de Vlaamse auteurs gestegen van 39 % naar 49 %.

Op het totaal van 3.565 recensies werden er 363 (10 %) door Nederlandse recensenten geschreven, een verdubbeling van periode I naar periode III.

Het valt daarbij op dat ze voor 91 % Nederlands literair werk bespraken.

Het aandeel van recensies in de literaire tijdschriften over in Nederland gepubliceerde werken stijgt van 33 % naar 60 %. Als de coproducties er worden bijgeteld, stijgen de cijfers naar respectievelijk 47 % en 77 %. In de dag- en weekbladen is het aandeel van in Nederland uitgegeven titels in periode I al hoger (55 %), om nog te stijgen naar 61 %. Inclusief de coproductie wordt de verhouding 66 % in periode I en stijgt die naar 79 % in periode III.

In Vlaanderen gepubliceerde werken krijgen in de literaire tijdschriften in alle periodes minder positieve recensies (60 %) dan deze gepubliceerd in Nederland (76 %). Het aandeel positieve besprekingen van Vlaams literair werk stijgt wel, ongeacht de plaats van uitgave.

Vaststelling

Zowel in de onderzochte Vlaamse dag- en weekbladen als in de literaire tijdschriften is de aandacht vrijwel gelijk verdeeld over de Vlaamse en Nederlandse literatuur. De situeringsgraad van de Nederlandse auteurs is in vijftien jaar gehalveerd van 53 % naar 29 %; tegelijkertijd is die van de Vlaamse auteurs gestegen van 39 % naar 49 %.

Nederlandse literaire werken krijgen in de literaire tijdschriften systematisch meer positieve recensies dan Vlaamse werken.

In dezelfde periode (1980-1994) steeg in literaire artikelen in Nederlandse dag- en weekbladen de aandacht voor Vlaams literair werk, maar die blijft met 10 % laag. De Vlaamse situering bleef vrijwel gelijk op 70 %, de Nederlandse media vonden het dus nodig om de Vlaamse herkomst van de auteur uitdrukkelijk te melden.

Twee derde van de beoordelingen is positief.

5.2.1 Kranten en tijdschriften

5.2.1.1 Recensies in *De Standaard der Letteren* 1956-2011

In de masterproef van Renée Moernaut: *Van volksverheffing tot 'prelitteratuur'? De evolutie van De Standaard der letteren tussen 1956 en 2011* wordt de evolutie van de recensies en de gerecenseerde boeken geanalyseerd aan de hand van een steekproef van zes maal zes edities van de *Standaard der Letteren* in de jaren 1956, 1967, 1978, 1989, 2000 en 2011.

Fictiegenres per decennium

Fictiegenre	Jaren 50 en 60	Jaren 70 en 80	Jaren 90	Totaal
Literaire roman	34 %	53 %	32 %	40 %
Thriller/misdaadroman	0 %	9 %	5 %	6 %
Historische roman	0 %	5 %	10 %	6 %
Poëzie	44 %	2 %	9 %	13 %
Verhalenbundel	8 %	7 %	6 %	7 %
Strip	0 %	0 %	13 %	5,5 %
Novelle	6 %	7 %	4 %	5,5 %
Andere genres	8 %	17 %	21 %	17 %
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %

Naar genreverdeling is het beeld relatief stabiel: in de zes geanalyseerde jaren bedroeg het gemiddeld aandeel van gerecenseerde fictietitels 63 %.

Literair proza maakt het grootste deel uit van de gerecenseerde fictietitels (gemiddeld 40 %), maar na een sterke stijging in de jaren 70 en 80 valt dit terug op ongeveer een derde van de gepubliceerde recensies. Een fictiegenre dat nieuw is, is de (literaire) strip die in de jaren 90 een aandeel van 13 % inneemt. In tegenstelling met het sterk gestegen aandeel van spannende boeken in de omzet, wordt dit genre in de geanalyseerde periode nauwelijks besproken in de *Standaard der Letteren*.

Nationaliteit van de auteurs van de besproken boeken per decennium

	Jaren 50 en 60	Jaren 70 en 80	Jaren 90	Totaal
Vlaanderen	28 %	24 %	22 %	24 %
Nederland	16 %	16 %	20 %	18 %
Anderstalig of vertaald	56 %	60 %	58 %	58 %

De Nederlandstalige literatuur neemt ruim 40 % van het aantal recensies in, een aandeel dat lichtjes daalt. Binnen deze groep neemt literatuur van Vlaamse auteurs gemiddeld 57 % in; een cijfer dat in de laatste decennia is gedaald ten voordele van literatuur uit Nederland. Het aandeel Vlaamse auteurs is bovenproportioneel ten opzichte van het aandeel in de bevolking en van de productie. In de selectie van de te recenseren titels speelt de nationaliteit van de auteurs dus zeker een belangrijke rol. Auteurs en boeken die geografisch 'ver van huis' zijn, krijgen duidelijk minder aandacht. En de afstandsparemeter wordt heel eng ingevuld gezien de oververtegenwoordiging van de 'eigen' Vlaamse auteurs. Het aandeel recensies van niet-vertaalde literatuur stabiliseert, terwijl het aandeel op de markt gebrachte vertalingen is toegenomen. Het percentage besproken oorspronkelijk Engelstalige boeken – al dan niet vertaald – is gestegen naar 26 % in het laatste decennium, een aandeel dat hoger is dan het aandeel gerecenseerde boeken van Vlaamse auteurs.

5.2.1.2 Recensies in Vlaamse kranten september-december 2009

Bron: Barbara Verougstraete: *Boeken in de Vlaamse pers: een analyse van de boekenbijlage*, Masterscriptie journalistiek, Erasmushogeschool Brussel, 2010

Onderzochte periode:

1 september 2009 – 31 december 2009: De Standaard (DS); De Morgen (DM) (kwaliteitskranten)

1 september 2009 – 31 oktober 2009: Het Laatste Nieuws (HLN); Het Nieuwsblad (HN) (populaire kranten)

- Vorm van het boekenbericht

	DM	DS	HN	HLN
Interview	9 %	9 %	20 %	15 %
Recensie	53 %	65 %	57 %	44 %
Biografie auteur	0,5 %	1 %	-	-
Korte boekentip	32 %	19 %	-	-
Nieuwsbericht	5 %	5 %	23 %	41 %
Fragment	0,5 %	1 %	-	-
Totaal %	100 %	100 %	100 %	100 %
Aantal berichten	336	379	59	35

- Aantal artikelen – berichten over boeken

Krant	Fictie %	Non-fictie %	Totaal
De Standaard	32 %	68 %	100 %
De Morgen	29 %	71 %	100 %
Het Nieuwsblad	34 %	66 %	100 %
Het Laatste Nieuws	46 %	54 %	100 %

- Taal waarin het gerecenseerde werk is geschreven of waarin de geïnterviewde of besproken auteur schrijft, waarbij Belgisch Nederlands (Vlaams) en Nederlands Nederlands (Nederlands) aparte categorieën zijn

Originele taal	DM	DS	HN	HLN
Vlaams	27 %	30 %	53 %	78 %
Nederlands	18 %	16 %	10 %	13 %
Frans	6 %	9 %	3 %	-
Engels	34 %	25 %	29 %	9 %
Spaans/Portugees	2 %	2 %	2 %	-
Italiaans	2 %	3 %	3 %	-
Duits	6 %	4 %	-	-
Andere talen	5 %	11 %	-	-
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %

Vaststelling

De focus van dit onderzoek ligt op de 'nieuws waarde' van boeken, de boekenwereld en zijn actoren. Naast recensies dus ook interviews, signalementen en nieuwsberichten.

De meting werd uitgevoerd bij de twee Vlaamse algemene kwaliteitskranten en twee populaire kranten; twee meer regionale kranten werden niet in het onderzoek opgenomen.

In de analyse wordt geen rekening gehouden met de lengte van het artikel, elk artikel telt voor een eenheid.

De meeste boekenberichten zijn recensies. De populaire kranten focussen meer op nieuwsberichten en interviews. Alleen de kwaliteitskranten geven aanvullend korte boekentips.

Non-fictieberichten vormen het grootste aandeel; dit geldt extra voor de kwaliteitskranten.

Het grootste deel van de boeken die in Vlaamse kranten aandacht krijgen, is oorspronkelijk Nederlandstalig. In de kwaliteitskranten is dit iets minder dan de helft (45 en 46 %), in de populaire kranten meer (63 en 91 %).

Vlaamse auteurs en hun boeken krijgen meer aandacht dan hun Nederlandse collega's. Voor de kwaliteitskranten is de verhouding Vlaanderen/Nederland 60 %/40 % (DM) en 65 %/35 % (DS). In de populaire kranten is de aandacht voor Vlaamse auteurs nog groter; hier ligt de verhouding op 84 %/16 % (HN) en 86 %/14 % (HLN).

5.2.1.3 Recensies in Vlaamse populaire media en literaire en culturele tijdschriften (2003-2007)

Bron: Stefan van den Broeck: *Recenseren in Vlaanderen*, rekto:verso nr. 39, januari – februari 2010

- Recensies van Nederlandstalig scheppend proza in vijf Vlaamse literaire en culturele tijdschriften in de periode van 1 januari 2003 tot 31 december 2007 (Yang, Dietsche Warande & Belfort, rekto:verso, Deus Ex Machina en Ons Erfdeel).

In de onderzochte periode werden er 146 romans van 127 Nederlandstalige fictieauteurs gerecenseerd. Bij de literaire tijdschriften is de verhouding tussen gerecenseerde Nederlandse en Vlaamse auteurs 66 % versus 34 %. Op de 42 Vlaamse auteurs die in de tijdschriften werden besproken, zijn er elf uitgegeven bij een Vlaamse uitgeverij.

- Recensies van Nederlandstalig scheppend proza in vier populaire media die literaire recensies publiceren (Humo, Knack, De Morgen en De Standaard) in de periode van juni 2008 tot juni 2009.

De populaire persmedia publiceerden 258 recensies, 145 verschillende titels van 137 auteurs. De verhouding tussen de besproken Nederlandse en Vlaamse auteurs is 60%/40 %.

5.2.1.4 Vlaams weekblad Humo literaire interviews 1970-2000

Bron: S. Theerlinck: *De literaire opvattingen van het weekblad Humo (1970 – 2000)*, licentiaatsscriptie UA Antwerpen, 2004

Vanaf 1970 werden om de vijf jaar het aantal bladzijden besteed aan interviews met auteurs geregistreerd in het Vlaamse radio- en tv-blad.

Jaar	Totaal aantal blz.	% Vlaamse auteurs	% Nederlandse auteurs
1975	30	42 %	58 %
1980	30,5	21 %	79 %
1985	58	49 %	51 %
1990	72	60 %	40 %
1995	68	56 %	44 %
2000	88	57 %	43 %

Vaststelling

Het aantal gepubliceerde pagina's met literaire interviews is bijna verdrievoudigd in de periode van de meting. Dit sluit aan bij de gestegen redactionele aandacht voor literatuur, de instelling van de Gouden Bladwijzer en de medewerking als mediasponsor voor de Gouden Uil.

Na een toppunt qua aandeel voor Nederlandse auteurs – bijna 80 % in 1980 – daalt dit aandeel systematisch tot 40 à 45 %.

De onderzoeker koppelt de omslag aan de opkomst van de commerciële zender VTM en de sterk gedaalde kijkcijfers van Nederlandse tv-zenders in Vlaanderen.

5.2.1.5 Onderzoek naar de beschikbaarheid en het gebruik van literaire informatie over de grens

Bron: Ineke Noomen, Marc Verboord, Susanne Janssen en Wieneke De Bruin: *Informatie over boeken, schrijvers en lezers in Nederland en Vlaanderen*, Nederlandse Taalunie, 2007

Centrale onderzoeksvraag: “In hoeverre nemen Nederlandse en Vlaamse boekenlezers en boekenbemiddelaars kennis van boeken en de media-informatie over boeken in elkaars literaire velden?”

Via een internetenquête zijn 828 Nederlandse en 917 Vlaamse boekenlezers ondervraagd over leesgewoonten, informatiebehoeften en mediagebruik. Dezelfde gegevens werden verzameld van 124 Nederlandse en 102 Vlaamse bemiddelaars – personen die in hun dagelijkse werkzaamheden te maken hebben met de smaak van het lezerspubliek. Actief dus in uitgeverijen, boekhandels, bibliotheken, in de mediawereld, op literaire websites, als organisatoren van literaire evenementen...

Consumenten: kranten als bron van informatie over boeken en schrijvers		
	Nederland	Vlaanderen
Nederlandse populaire krant	19 %	2 %
Nederlandse kwaliteitskrant	76 %	8 %
Nederlandse regionale krant	33 %	0,5 %
Vlaamse populaire krant	1 %	24 %
Vlaamse kwaliteitskrant	8 %	66 %
Vlaamse regionale krant	2 %	25 %

Landelijke kwaliteitskranten worden het vaakst gebruikt door boekenlezers, zowel in Vlaanderen als in Nederland. Uitwisseling vindt echter in geringe mate plaats: van de Nederlandse boekenlezers leest 76 % minimaal een keer per jaar een Nederlandse kwaliteitskrant om zich over boeken te informeren en slechts 8 % een Vlaamse kwaliteitskrant. Omgekeerd gebruikt 66 % van de Vlaamse boekenlezers een Vlaamse kwaliteitskrant en eveneens 8 % een Nederlandse kwaliteitskrant.

Consumenten: voorgelegde websites en voorgelegde startpagina's als bron van informatie		
Algemene websites	Nederland	Vlaanderen
Nederlands	39 %	27 %
Vlaams	10 %	67 %
Startpagina's		
Nederlands	33 %	12 %
Vlaams	3 %	20 %

Boekenlezers raadplegen vooral 'eigen' sites. Het percentage Nederlanders dat minstens één Vlaamse website bezoekt bedraagt 10 % – tegenover 39 % Nederlandse sites. En ze raadplegen minstens één Vlaamse webpagina 3 % – tegenover 33 % voor Nederlandse pagina's. Vlaamse boekenlezers bezoeken frequenter sites van over de grens (27 %) of startpagina's (12 %), maar gaan vaker naar eigen Vlaamse sites (67 %) of startpagina's (20 %).

Consumenten: twee laatste gelezen boeken gecodeerd op de herkomst van de auteur		
Boek 1	Nederland	Vlaanderen
Nederlands	29 %	7 %
Vlaams	3 %	14 %
Vertaald	68 %	79 %
Boek 2		
Nederlands	33 %	11 %
Vlaams	2 %	17 %
Vertaald	65 %	72 %

Twee derde van de Nederlandse en drie kwart van de Vlaamse lezers noemt vertaalde boeken als twee van de laatst gelezen boeken. Wie wel oorspronkelijk Nederlandstalige werken leest, selecteert voornamelijk uit eigen land. De twee laatst gelezen boeken betreffen voor Nederlanders slechts in 3 % en 2 % van de gevallen een Vlaams werk. Van de Vlamingen die laatst een Nederlands auteur gelezen hebben ligt het cijfer hoger maar bedraagt het uiteindelijk slechts 7 % en 11 %.

Bemiddelaars: kranten als bron van informatie over boeken en schrijvers		
	Nederland	Vlaanderen
Nederlandse populaire krant	43 %	7 %
Nederlandse kwaliteitskrant	93 %	32 %
Nederlandse regionale krant	68 %	2 %
Vlaamse populaire krant	2 %	30 %
Vlaamse kwaliteitskrant	19 %	88 %
Vlaamse regionale krant	5 %	35 %

Bemiddelaars blijken aanzienlijker vaker dan boekenlezers kranten te gebruiken om informatie over boeken en auteurs te vinden. Ook bij hen zijn kranten uit eigen land favoriet. Van de Nederlandse bemiddelaars gebruikt 19 % minimaal één keer per jaar een Vlaamse kwaliteitskrant als literaire informatiebron, 1 op de 3 (32 %) van de Vlaamse bemiddelaars grijpt wel eens naar

een Nederlandse kwaliteitskrant. Eigen kranten hebben duidelijk de voorkeur met respectievelijk 93 % (Nederland) en 88 % (Vlaanderen). Ook door deze lezersgroep worden populaire en regionale kranten in veel mindere mate als informatiebron over boeken gebruikt.

Bemiddelaars: voorgelegde websites als bron van informatie		
Algemene websites	Nederland	Vlaanderen
Nederlands	76 %	49 %
Vlaams	18 %	96 %
Websites brancheorganisaties		
Nederlands	81 %	29 %
Vlaams	15 %	72 %

Van de Nederlandse bemiddelaars bezoekt 18 % wel eens een van de Vlaamse algemene websites (tegenover 76 % Nederlandse sites). Vlaamse websites van brancheorganisaties worden nauwelijks door Nederlandse bemiddelaars bezocht (15 %) terwijl 81 % wel de Nederlandse branchesites bezoekt. Bijna de helft van de Vlaamse bemiddelaars bezoekt wel eens een Nederlandse algemene website (49 %). Bijna iedereen (96 %) zegt wel eens een algemene Vlaamse site te hebben bezocht. Ze kijken dubbel zoveel (29 % tegenover 15 %) naar sites van Nederlandse brancheorganisaties als de Nederlanders naar Vlaamse, en raadplegen de eigen Vlaamse branchesites minder (72 %) dan de Nederlanders hun branchesites (81 %).

Bemiddelaars: twee laatste gelezen boeken gecodeerd op de herkomst van de auteur		
Boek 1	Nederland	Vlaanderen
Nederlands	37 %	16 %
Vlaams	6 %	12 %
Vertaald	57 %	72 %
Boek 2		
Nederlands	42 %	11 %
Vlaams	4 %	18 %
Vertaald	54 %	71 %

Ook de bemiddelaars tonen voor hun twee laatste gelezen boeken een voorkeur voor vertaalde auteurs, hoewel minder dan de boekenlezers. Boeken in de eigen taal betreffen bij Nederlanders vaak Nederlandse boeken (37 % en 42 % tegenover 6 % en 4 % Vlaamse boeken). Vlaamse bemiddelaars lezen vaker boeken van over de grens: 16 % en 11 % van hen noemt een Nederlands boek, tegenover 12 % en 18 % Vlaamse boeken.

Vaststelling

Zowel Vlamingen als Nederlanders kijken weinig over de grens als het hun boekenkeuze betreft. Zowel de media die ze gebruiken om zich te informeren als de boeken die ze lezen, komen vaker uit eigen land. Deze patronen gelden zowel voor gewone lezers als voor bemiddelaars, hoewel die laatsten iets vaker over de grenzen kijken dan gewone lezers.

5.2.2 Radio

5.2.2.1 Radio Nederland – VPRO De Avonden

Bron: website VPRO – eigen berekeningen

Van de uitzendingen in het seizoen 2012 is nagegaan welke auteurs op bezoek waren, respectievelijk over welke boeken er uitgebreid werd gesproken, al dan niet in aanwezigheid van de auteur.

In totaal kwamen er 95 boeken/auteurs aan bod: 63 items (66 %) hadden betrekking op Nederlandse auteurs, 26 (27 %) uitzendingen waren gewijd aan buitenlandse auteurs en/of hun vertalingen, in 6 (6 %) van de gevallen stonden Vlaamse auteurs en hun werk centraal in het literatuurprogramma.

5.2.2.2 Radio Vlaanderen – Radio 1 – Joos

Bron: website VRT – eigen berekeningen

Een zoekopdracht met het trefwoord 'boeken' op de website van het dagelijkse programma van Joos, dat uitgezonden wordt op radio 1 van 11 tot 13 u, levert voor het radioseizoen 2012 in totaal 29 vermeldingen op. Van de behandelde boekitems had 52 % betrekking op een vertaald boek/een buitenlandse auteur, in 35 % stond een Vlaams auteur/een Vlaams boek centraal, 1 op de 8 onderwerpen (13 %) kon gelinkt worden aan een Nederlands auteur.

5.2.3 Televisie

5.2.3.1 Televisie Nederland – De Wereld Draait Door: boekhandelaarspanel

Bron: website DWDD/boekhandelspanel – eigen berekeningen

In de maandelijkse uitzending stellen elk van de vier panelleden-boekhandelaars een titel voor en kiezen daaruit samen een gemeenschappelijke boekentip 'Boek van de maand'.

In de periode van september 2012 tot mei 2013 werden acht ultieme 'Boek van de maand'-tips uitgebracht; zes daarvan waren vertalingen, twee waren van Nederlandse auteurs. De 24 overige boekentips waren 50/50 verdeeld over Nederlandse en vertaalde auteurs. Er was geen enkele boekhandelaars tip voor een boek van een Vlaams auteur.

5.2.3.2 Televisie Vlaanderen – 'boekmomenten' waarin auteurs aan het woord kwamen – Een, Canvas, Vier en VTM

Bron: Lot De Smet: Praktijkproject Boek.be – Hoe beweegt zich de aanwezigheid van schrijvers en hun boeken op tv en wat zijn de voelbare effecten op de verkoop van boeken?, masterscriptie Cultuurmanagement, UA Antwerpen, juni 2013

In de maanden maart en april 2013 werden de tv-uitzendingen van vier Vlaamse tv-zenders geanalyseerd: Een en Canvas van VRT-openbare omroep, de commerciële zenders Vier en VTM.

In totaal werden 133 boekenitems geregistreerd waarin auteurs en/of hun boek ruim aan bod kwamen; 42 daarvan op Een, 67 in de zendtijd van Canvas, het toen pas gestarte Vier-kanaal toonde er 7, VTM bood 17 auteurs een forum. In de auteursaanwezigheden van Canvas zijn de nominatiefilmpjes van de Gouden Boekenuil opgenomen met vier Nederlandse auteurs op de vijf genomineerden.

Van de auteurs die aan bod kwamen was 61 % Vlaming, 21 % Nederlander en 18 % een buitenlands auteur van wie het boek vertaald was in het Nederlands.

5.2.3.3 Televisie Vlaanderen – diverse boekenprogramma's VRT

Bron: Lise Eelbode: Vlaamse boekenprogramma's op televisie, masterscriptie Vergelijkende Moderne Letterkunde, UGent, juni 2011

- Programma: Alles uit de kast, VRT 2006
In de interviews kwamen 15 Nederlandstalige boeken aan bod: 8 Vlaamse en 7 Nederlandse.
De overige rubrieken – titelvermeldingen, korte besprekingen, signalementen, reportages – behandelden in totaal 238 titels waarvan 99 Nederlandstalige boeken (42 %), 139 titels van buitenlandse auteurs (58 %) waarvan er 80 % vertaald waren naar het Nederlands. Van de Nederlandstalige titels waren er 78 van Vlaamse (79 %) en 21 van Nederlandse auteurs (21 %).
- Programma: Iets met boeken, VRT Canvas en VPRO, acht uitzendingen in 2008 vanuit Antwerpen en acht uitzendingen in 2009 vanuit Amsterdam
In deze Vlaams-Nederlandse coproductie kwamen Vlaamse en Nederlandse auteurs gelijk aan bod; er werden geen buitenlandse auteurs geïnterviewd.
- Programma: Z-boek, Kanaal Z, 2010-2011
Dertig afleveringen, uitgezonden tussen 2 september 2010 en 7 april 2011, werden geanalyseerd.
De klemtoon lag op non-fictie: twintig non-fictieboeken werden besproken en negen fictieboeken. Voornamelijk Vlaamse auteurs kwamen aan het woord: 26 (90 %) tegenover 3 Nederlanders (10 %).

5.2.3.4 Televisie Nederland: Benali Boekt – vier seizoenen 2010-2013

Bron: website www.benaliboekt.ntr.nl en eigen berekeningen

In 4 x 6 uitzendingen – in 2010 opgebouwd rond 6 steden, in 2011 met 6 auteurs centraal, in 2012 toegespitst op 6 boeken, in 2013 met focus op literaire klassiekers – kwamen slechts in één uitzending Vlaamse auteurs aan bod, de allereerste die over Antwerpen als literaire pool ging.

5.2.4.5 Televisie Nederland: Hier is... Adriaan Van Dis, VPRO – televisie, 1983-1992

Bron: website overzicht literaire gasten Van Dis – eigen berekeningen

Hoewel deze interviewreeks buiten de tijdsrange ligt van de andere programma's, wordt het programma vanwege zijn mythische waarde hier toch vermeld.

In totaal werden 78 auteurs geïnterviewd, 48 van hen waren auteurs van fictie (62 %) en 30 van non-fictie (38 %). De meerderheid van de geïnterviewde auteurs waren buitenlanders (58 %); 89 % van de besproken boeken waren vertaald naar het Nederlands. Van de 33 Nederlandstalige gasten waren er 6 % Vlamingen en 94 % Nederlanders.

5.3 Leeskringen

5.3.1 Leesclubs Nederland

Bron: mailbericht 12.09.2013 van Frank Hockx, hoofdredacteur Boek-delen, het tijdschrift voor leesclubs, met als bijlagen seizoenslijsten 2006-2013, nominatielijsten 2006-2012, winnaars Boek-delenprijs 2006-2012; eigen berekeningen

De centrale titelkeuzes, zogenaamde seizoenslijsten, van drie aanbieders werden samengeteld: Passage (ca. 400 leesclubs), Bibliotheekorganisaties Groningen, Drenthe, Overijssel (ca. 450 leesclubs) en Senia (400 leesclubs).

Centrale titelkeuzes	Nederlandse auteurs	Vertaalde auteurs	Vlaamse auteurs
2006-2007	8	13	1
2007-2008*	11	21	1
2008-2009**	7	9	-
2009-2010	12	11	1
2010-2011	13	13	1
2011-2012	12	15	1
2012-2013	13	12	1
Totaal	76 = 43,2 %	94 = 53,4 %	6 = 3,4 %

* Senia biedt vier literatuurlijsten aan

** geen gegevens van Senia beschikbaar

Op de seizoenslijsten van ruim 1.250 leesclubs in de periode 2006-2013 werden titels van 176 verschillende auteurs opgenomen. Ruim de helft waren auteurs van in het Nederlands vertaalde werken. Van de Nederlandstalige titels was 93 % van een Nederlands auteur en 7 % van een Vlaamse schrijver.

Winnaars van de Boek-delenprijs, de door het blad toegekende bekroning voor het leesclubboek van het jaar: nominatielijsten worden gemaakt op basis van de titellijsten plus titels waarvan door leesclubs bij de redactie vaak documentatie werd aangevraagd. De winnaar wordt bepaald door de stemmen van de leesclubleden.

Nominaties	Nederlandse auteurs	Vertaalde auteurs	Vlaamse auteurs	Winnaar
2006	12	8	1	Vertaald auteur
2007	8	6	2	Vlaams auteur
2008	Geen nominaties	Geen nominaties	Geen nominaties	Nederlands auteur
2009	9	2	1	Nederlands auteur
2010	6	3	1	Vertaald auteur
2011	5	3	1	Vertaald auteur
2012	Geen nominaties	Geen nominaties	Geen nominaties	Nederlands auteur
Totaal	40 = 58,8 %	22 = 32,4 %	6 = 8,8 %	Vertaald 3 Nederlander 3 Vlaming 1

In de nominatielijsten maken Nederlandse auteurs met bijna 60 % het grootste deel uit. Vertaalde auteurs halen 1 op de 3 van de nominaties, Vlaamse auteurs 9 %. Van de zeven winnaars is er een Vlaming en zijn er drie Nederlanders en drie vertaalde auteurs.

Vaststelling

Op de seizoenslijsten komen voor iets meer dan de helft titels van vertaalde auteurs voor. Nederlandse auteurs zijn goed voor 43 % van de geselecteerde titels. Titels van Vlaamse auteurs vormen slechts 3,4 % van het totaal in de periode 2006-2013. Deze zijn duidelijk te linken aan bekroningen of shortlists van de Libris- of AKO-prijs. Jaarlijks worden enkele canontitels uit de literatuurgeschiedenis van de 20ste eeuw opgenomen; alleen Willem Elsschot komt als Vlaming in deze sublijst voor.

In de nominatielijsten voor de Boek-delenprijs is het aandeel van titels van Vlaamse auteurs ruim tweemaal zo groot, maar houdt het nog steeds maar 8,8 % in. In de nominaties valt het grotere aandeel van titels van Nederlandse auteurs op, ook ten nadele van de vertaalde auteurs. In de bekroningen is het aandeel van de vertaalde auteurs en de Nederlandse auteurs gelijk, elk 43 %. 1 Vlaamse bekroning op de 4 Nederlandstalige titels is beneden het aandeel in het titelaanbod.

5.3.2 Leesclubs Vlaanderen

5.3.2.1 Leesgroepen Davidsfonds

Bron: overzicht leesmappen Davidsfonds – eigen berekeningen

De socioculturele organisatie Davidsfonds, die aanleunt bij uitgeverij Davidsfonds, begeleidt 95 leesgroepen. Op basis van de boeken die het meest voorkomen in de leeskalenders van deze 95 leesgroepen stelt het Davidsfonds-secretariaat leesmappen op. Begin 2013 werden 30 leesmappen aangeboden: 23 met titels van Vlaamse auteurs, 3 met titels van Nederlandse auteurs (waarvan 2 van Jeroen Brouwers) en 4 vertaalde literaire titels.

5.3.2.2 Leesgroepen Leesweb

Bron: mailbericht 24.09.2013 van Marie-Jeanne Snoecks: Wat leest men in de leesgroepen van Leesweb? (2002-2013) met bijlage – eigen berekeningen

De vzw Leesweb, die zichzelf tot doel stelt het leesklimaat en de leescultuur te bevorderen, begeleidde van 2001 tot 2013 gemiddeld per jaar 35 leesgroepen met in totaal 400 leden.

In totaal kwamen 335 verschillende titels aan bod: 68 % daarvan waren vertaalde titels, 18 % titels van Vlaamse auteurs en 14 % van Nederlandse auteurs.

In de top 22 van meest gelezen titels met 25 tot 13 vermeldingen, was de meerderheid (55 %) vertalingen, 32 % van Nederlandse auteurs en 13 % van Vlaamse auteurs.

5.3.2.3 Leesgroepen Markant – netwerk van ondernemende vrouwen

Bron: mailbericht van 16.09.2013 van Jo Haerens met als bijlagen Toppers bladwijzers; Uitgebreide boekenlijst – eigen berekeningen

De 70 leesclubs van deze organisatie met ca. 1.050 lezers maakte een topperslijst op over het leesseizoen 2012-2013, op basis van de geselecteerde titels door de leesclubs. De 13 meest gelezen titels waren van drie Vlaamse auteurs (23 %), vijf Nederlandse (38 %) en vijf vertaalde auteurs (38 %).

De volledige lijst bevatte 85 titels; 12 (14 %) daarvan van Vlaamse auteurs, 18 (21 %) van Nederlandse auteurs en 55 (65 %) van vertaalde auteurs.

Vaststelling

De leesgroepen van Markant en Leesweb kozen in meerderheid voor vertaalde titels. Binnen de Nederlandstalige titels kozen ze vaker voor boeken van Nederlandse auteurs (58 %) dan voor Vlaamse titels (48 %).

Binnen de toptitels daalt het aandeel van de vertalingen en wordt het aandeel van de titels van Nederlandse auteurs groter (70 %).

De titelkeuze van de leesclubs van Davidsfonds is sterk afwijkend van dit beeld en sluit sterk aan bij de eigen producties van Davidsfonds Uitgeverij.

5.4 Ontleningscijfers openbare bibliotheken

Kengetallen openbare bibliotheken	Vlaanderen	Nederland 2011*
Aantal gebruikers	1.625.000	4.003.000
waarvan jongeren	33 % (-15 jaar)	55 % (-18 jaar)
Participatiegraad	26,2 %	25,5 %
Collectie	21,8 miljoen	27,9 miljoen
waarvan kinder- en jeugdboeken	39 %	44 %
fictie volwassenen	33 %	31 %
non-fictie volwassenen	28 %	25 %
Beschikbaar per gebruiker	13	7
Ontleningen	43,9 miljoen	93,2 miljoen
waarvan kinder- en jeugdboeken	40 %	48 %
fictie volwassenen	38 %	40 %
non-fictie volwassenen	22 %	12 %
Ontleningen per gebruiker	27	23
jeugd	33	20
volwassenen	24	27

Bron: Vlaanderen BIOS2; Nederland SIOB

Bibliotheekmonitor en eigen berekeningen

* Gegevens Nederland exclusief provinciale organisaties

Voor Nederland zijn de absolute cijfers onvolledig door het ontbreken van de gegevens van enkele provinciale organisaties die geen (recente) statistieken over collectie, gebruikers en/of ontleningen publiceren. Een vergelijking van de procentuele gegevens van provinciale organisaties die wel data publiceren bevestigen in het algemeen de onderlinge verhoudingen.

Het aandeel jongeren in de totale gebruikersgroep is in Nederland meer dan 50 %, maar vergelijking met Vlaanderen is niet mogelijk vanwege een andere leeftijdsbegrenzing.

Het aantal beschikbare boeken per gebruiker ligt in Vlaanderen bijna op het dubbele. Per gebruiker worden er meer boeken ontleend in Vlaanderen dan in Nederland. Vooral de hoge ontleenfrequentie van Vlaamse jongeren (-15 jaar) is opvallend; die ligt 65 % hoger dan de Nederlandse jonge gebruiker (-18 jaar). De Nederlandse volwassen gebruiker ontleent ruim 10 % meer boeken dan de Vlaamse. De verhouding fictie/non-fictie is in beide landen gelijk, namelijk 55%/45 %.

Grensverkeer in collectie en ontleningen

In Vlaanderen zijn nog geen ontleningscijfers op titelniveau/auteursniveau beschikbaar. De bepaling van de te innen leenvergoeding gebeurt op basis van het aantal ingeschreven meerderjarige gebruikers; vanaf 2014 op basis van beschikbaarheid en daadwerkelijke ontleningscijfers op titelniveau. De uitbetaling aan de auteurs door de beheersvennootschappen gebeurt op basis van parameters per vennootschap – meest gebruikte: jaar van verschijnen, genre, aantal bladzijden, type uitgave... Via wederzijdse overeenkomsten zullen in de toekomst Nederlandse auteurs direct worden uitbetaald door Belgische beheersvennootschappen op basis van dezelfde parameters die gelden voor de eigen Belgische leden. Tot september 2013 zijn er nog geen betalingen gebeurd.

Lira keerde aan in België wonende auteurs van wie de boeken door Nederlandse bibliotheken werden uitgeleend in de jaren 2008 tot 2012 tussen de € 303.000,- en de € 355.000,- uit aan leenvergoedingen. De berekening gebeurt op basis van de formule – aantal uitleningen x prijs voor het boek – voor Belgische – voornamelijk natuurlijk Vlaamse – auteurs, ongeacht

of het boek in Nederland of in België of in beide landen tegelijk is uitgegeven. In 2012 kwam 5,13 % van de in Nederland geïnde leenrechtuitkeringen in België terecht bij circa 7 % van Lira-relaties (dit betekent ongeveer 840 in België wonende auteurs die Nederlands leenrechtgeld ontvangen). Gemiddeld dus € 360 à € 420 per auteur. Aan zusterorganisaties van Lira in het buitenland – exclusief België – werd gemiddeld in dezelfde periode 12,9 % van de beschikbare gelden uitbetaald.

Illustratoren worden vergoed via Pictoright. Cijfers over betalingen aan Belgische illustratoren zijn niet bekend.

5.5 Leeslijsten secundair onderwijs

5.5.1 Vlaams secundair onderwijs

Bron: Segers, E. *Literatuuronderwijs: de leeslijst in de derde graad ASO*, masterscriptie Universiteit Antwerpen, 2008

De analyse is uitgevoerd op 27 leeslijsten ingestuurd door 23 Vlaamse leerkrachten, te weinig om representatieve uitspraken te doen over de samenstelling van de leeslijsten voor de derde graad ASO in Vlaanderen. In totaal werden 2.615 boeken vermeld op de lijsten, inclusief dubbeltellingen. Bij gebrek aan een ruimere actuele studie over titels op leeslijsten worden deze resultaten als indicatief beschouwd.

Het jaar van publicatie

Eén op de vier boeken uit de leeslijst is recent uitgegeven en niet ouder dan zeven jaar (24,7%). De meeste boeken uit de opgevraagde leeslijsten stammen uit de periode 1991-2000 met bijna één boek op de drie uit deze periode (31,8%). De periode 1981-1990 is nog vertegenwoordigd met 16,5% van het aantal boeken. De andere decennia steken mager af tegenover de vertegenwoordiging aan boeken van na 1980. De jaren '70 zijn vertegenwoordigd met 5%, de jaren '60 met 3,4%, de jaren '50 met 3,8% en de gehele periode vóór 1950 met 14,8% van het totaal aantal boeken op de lijsten.

Oorspronkelijk Nederlandstalige literatuur versus vertaalde literatuur

Van de boeken op de leeslijsten zijn 43 % vertalingen, 57% betreffen oorspronkelijk Nederlandstalige uitgaven. Van de Nederlandstalige boeken zijn 42,5 % van Vlaamse auteurs en 57,5 % van Nederlandse schrijvers.

Vaststelling

Uit deze beperkte steekproef van leeslijsten in de derde graad algemeen secundair onderwijs in Vlaanderen valt het grote aandeel van recente titels op: meer dan 55 % is uitgegeven na 1991. Meer dan de helft van de titels op de lijst zijn vertalingen, wat erop wijst dat de gelezen boeken niet in eerste instantie aansluiten op de leerinhoud Nederlandse literatuurgeschiedenis, maar dat de leerkrachten meer belang hechten aan leesplezier en leesdiversiteit. Hoewel binnen de Nederlandstalige selectie de titels van Nederlandse auteurs in de meerderheid zijn, zijn Vlaamse auteurs oververtegenwoordigd ten opzichte van hun normaandeel. Een didactische keuze van de leerkrachten of een tegemoetkoming aan de leerlingen?

5.5.2 Nederlandse leeslijsten

Bron: www.scholieren.com (geraadpleegd op 11.09.2013)

Aantal downloads 2011-2012: lijst van 100 meest populaire boeken

In de top 100 van de Nederlandse scholieren komen slechts drie titels van Vlaamse auteurs voor. De top 10 bestaat volledig uit titels van Nederlandse auteurs; in de top 100 staan de Vlamingen op de plaatsen 21, 35 en 38. Vlaamse scholieren zetten 55 titels van Vlaamse auteurs in de top 100 van meest gedownloade titels. In hun top 10 komen evenveel Vlamingen als Nederlanders voor. Deze site wordt jaarlijks 40 miljoen keer bezocht met 19 miljoen unieke bezoekers op dagbasis. Een kwart raadpleegt de 'boeken'-pagina's. Volgens opgave van de webbeheerder zijn 15 % van de bezoekers Vlamingen, 85 % Nederlanders.

Bron: www.collegenet.nl (geraadpleegd op 11.09.2013)

- Deze site registreert het aantal ingeleverde verslagen over gelezen boeken. In de top 150 van Nederlandstalige titels worden 13 titels van Vlaamse auteurs genoemd en 137 van Nederlandse auteurs. In de titellijsten worden 64 auteurs genoemd, waarvan 58 Nederlanders en 6 Vlamingen.
- Als hulpmiddel bij zelfstudie worden tekstuittreksels 'mini-literatuurgeschiedenis na 1945' op de site geplaatst. In de index met 85 schrijversnamen die in de tekst voorkomen, ligt het accent op Nederlandse auteurs: 89 %. De negen Vlamingen zijn goed voor 11 % van de vermeldingen.

Bron: www.lezenvoordelijst.nl (geraadpleegd op 18 oktober 2013)

Sluit aan bij de Nederlandse praktijk van min of meer formele leeslijsten en maakt onderscheid naar twee leeftijdsgroepen: 12-15 jaar en 15-19 jaar. Er wordt gedifferentieerd binnen elke groep naar niveaus (respectievelijk instapniveau + niveau 1-3+ voor de eerste groep, en niveau 1-6 voor de tweede groep). Voor de 12- tot 15-jarigen worden 100 titels opgenomen: 53 % van Nederlandse auteurs, 39 % van naar het Nederlands vertaalde auteurs en 8 % van Vlamingen. Aan de oudere leeftijdsgroep (15-19 jaar) worden 215 titels voorgesteld: 82 % van Nederlandse auteurs, 11 % van Vlaamse auteurs en 7 % titels van de gemeenschappelijke middeleeuwse literatuur. In deze lijsten geen vertaalde auteurs.

5.5.3 Literatuurmethodes Nederland

Bron: www.thiememeulenhoff.nl/voortgezet-onderwijs/talen/literatuur/laagland en eigen berekeningen

In het Vlaamse secundair onderwijs bestaan er geen afzonderlijke literatuurmethodes, deze zijn geïntegreerd in de specifieke leerdoelen en eindtermen per klas.

Voor Nederland is er een analyse naar aanwezigheid van Nederlandse respectievelijk Vlaamse auteurs gebeurd voor de literatuurmethode *Laagland, literatuur & lezen* van uitgeverij ThiemeMeulenhoff.

Op de *Tekstenbank* voor leerkrachten worden 44 werkfiches aangeboden voor havo en vwo.

In de selectie voor havo staan 37 literaire titels van Nederlandse auteurs centraal (84 %), 4 van Vlaamse auteurs (9 %) en 3 titels uit de middeleeuwse literatuur (7 %).

De 44 werkfiches voor vwo geven didactische tips bij het werk van 34 Nederlandse auteurs (77 %), 6 Vlaamse auteurs (14 %) en 4 titels uit de middeleeuwse periode (9 %).

Op de leerlingensite met boekentips van deze literatuurmethode worden 320 titels kort voorgesteld: 262 daarvan (82 %) zijn van Nederlandse auteurs, 28 (9 %) van Vlaamse auteurs en 30 teksten van voor de 18de eeuw (9 %). In de top 20 van de meest populaire titels komt één boek van een Vlaming voor.

Vaststelling

Het beperkte Vlaamse onderzoek gaf de keuzes van de leerkrachten weer; die titels die ze op de leeslijst opnamen. De gegevens van de Nederlandse websites rapporteren over de keuzes van de leerlingen. In de top 100 van aantal downloads van leesverslagen in 2011-2012 komen bij de Nederlandse scholieren slechts drie titels van Vlaamse auteurs voor. Vlaamse scholieren kiezen meer voor eigen Vlaamse auteurs, maar in hun top 100 komen ook 45 titels van Nederlandse auteurs voor. In hun Vlaamse top 10 zelfs een op twee. De Nederlandse top 10 is 100 % Nederlands.

Een tweede meting rapporteert over het aantal ingeleverde verslagen van gelezen boeken door Nederlandse scholieren. Op 150 Nederlandstalige titels zijn er 13 van Vlaamse auteurs en 137 (= 91 %) van Nederlandse schrijvers. De 150 titels zijn gespreid over 64 auteurs, 58 Nederlanders (= 91 %) en 6 Vlamingen (= 9 %). Van een Nederlandse auteur staan gemiddeld 2,4 titels op de website, van een Vlaamse schrijver gemiddeld 2,2. In de samenvattende tekst over de literatuurgeschiedenis na 1945 worden 85 auteurs genoemd, 9 (= 11 %) ervan zijn Vlamingen.

De website www.lezenvoordelijst.nl adviseert aan Nederlandse scholieren van 12 tot 15 jaar 100 titels waarvan 53 van Nederlandse auteurs, 8 van Vlamingen en 39 vertaalde titels. Voor de leeftijdsgroep 15 tot 19 jaar zijn in de lijst 215 titels opgenomen waarvan 82 % van Nederlandse auteurs en 11 % van Vlaamse schrijvers.

In hun keuzes voor titels binnen het kader van verplichte literatuur voor het vak Nederlands kiezen zowel Vlaamse als Nederlandse leerlingen voor hun 'eigen' auteurs. Vlaamse lezers kiezen meer voor Nederlandse auteurs (45 %) dan Nederlandse jongeren voor Vlaamse schrijvers (3 % van hun downloads; 9 % van door hen ingeleverde verslagen).

In de geanalyseerde Nederlandse literatuurmethode *Laagland, literatuur & lezer* is het aandeel Nederlandse auteurs in de didactische fiches voor leerkrachten havo 84 % en vwo 77 %. Op de bijhorende leerlingensite met 320 boekentips waren er 28 boektitels (9 %) van Vlaamse auteurs.

5.6 Literaire prijzen

5.6.1 Gouden (Boeken)Uil

De Gouden Uil is een literatuurprijs ingesteld door de Vlaamse boekhandelsketen Standaard Boekhandel. Hij werd voor het eerst toegekend in 1995, toen voor de genres fictie, non-fictie en jeugdliteratuur. In 2000 werd non-fictie als categorie afgevoerd en kwam er een publieksprijs. In 2005 werd de publieksprijs ont dubbeld met ook een bekroning door de jonge lezer. Met de zestiende editie in 2010 beëindigde Standaard Boekhandel de organisatie van deze prijs. Na een onderbreking in 2011 startte boek.be in 2012 opnieuw met de prijs, onder de naam Gouden Boekenuil. Er bleef slechts één categorie over: eigentijdse Nederlandstalige literatuur. De lezersjury werd strikter georganiseerd door een panel van 100 lezers samen te stellen dat een keuze moest maken uit de shortlist. De meerderheid van de juryleden zijn Vlamingen met steeds minimaal één Nederlands jurylid.

Genre/nationaliteit van de winnaar	VL	NL	Opmerking
Gouden Uil fictie 1995-2010 Gouden Boekenuil literatuur 2012-2013	17 %	83 % * **	* Reugebrink (2009) was toen een Nederlander wonend in Vlaanderen, intussen een Belg. ** Brouwers (1995, 2002) is een Nederlander wonend in Vlaanderen.
Gouden Uil jeugd 1995-2010	25 %	75 % *	* Joke Van Leeuwen is een Nederlandse wonend in Vlaanderen.
Gouden Uil non-fictie 1995-1999	20 %	80 %	
Publieksprijs fictie 2005-2013	62 %	28 % *	* Brouwers is een Nederlander wonend in Vlaanderen.
Publieksprijs jonge lezer 2005-2010	86 %	14 %	

Bron: Wikipedia en eigen berekeningen

Bij een 'normale' verdeling in verhouding tot de bevolking, zou de verhouding Vlaanderen/Nederland 27 % / 73 % moeten zijn. Bij de jurybekroningen wordt dit cijfer in geen enkele categorie bereikt. 'Jeugd' benadert de verhouding het dichtst (25 % ten opzichte van 27 %), 'fictie' wijkt het sterkst af (17 % ten opzichte van 'bevolkingsnorm' van 27 %).

Bij de publieksjury is het nationaliteitsbeeld totaal omgekeerd. Het Vlaamse lezerspubliek bekroonde in de categorie 'jeugd' in zes op de zeven gevallen een Vlaming. Voor fictie volwassenen is dit minder uitgesproken, daar zijn 8 op de 13 bekroningen voor een Vlaming.

5.6.2 AKO Literatuurprijs

Uitgeverij en distributiemaatschappij AKO BV stelde in 1986 een nieuwe grote prijs voor Nederlandstalig literair proza in. Het jaar daarop, in 1987, werd de eerste AKO Literatuurprijs uitgereikt. Met de prijs beoogt AKO het lezen van literatuur te bevorderen en de belangstelling voor boeken bij een breed publiek te vergroten. Van 1997 tot en met 1999 werd de prijs gesponsord door de Generale Bank. Sinds 2000 is AKO terug als sponsor en heeft de prijs zijn oorspronkelijke naam weer terug. Buiten de juryvoorzitter – in de 26 edities was er zevenmaal (27 %) een Vlaming voorzitter – maakt minimaal één Vlaming deel uit van de jury, de laatste jaren systematisch twee.

	VL	NL	opmerking
Aantal bekroonde auteurs	15 %	85 %	* Brouwers (2001) is een Nederlander wonend in Vlaanderen.

Bron: website www.akoliteratuurprijs.nl en eigen berekeningen

Vier van de 26 bekroonde auteurs zijn Vlamingen, waarvan drie in de periode 2009-2012.

5.6.3 Libris Literatuur Prijs

De Libris Literatuur Prijs werd bij zijn instelling in 1994 gemodelleerd naar de roemruchte Booker Prize en bekroont een in het vorig jaar nieuw verschenen oorspronkelijk Nederlandstalige literaire roman voor volwassenen. De bekroonde titel wordt gekozen uit een shortlist van zes genomineerde boeken.

Van de jury is steeds een Vlaming lid, buiten de voorzitter. Tot nu was er nooit een Vlaming voorzitter van de jury.

	VL	NL
Aantal bekroonde auteurs	20 %	80 %

Bron: www.librisliteratuurprijs.nl en eigen berekeningen

Van de twintig bekroonde auteurs zijn er vier Vlamingen, waarvan drie in de opeenvolgende jaren 2009, 2010 en 2011.

Vaststelling literaire prijzen

Uitgaande van een 'normale' verdeling in verhouding tot de bevolking, zou 27 % van de bekroonde auteurs een Vlaming moeten zijn. De Jeugdjury van de (Vlaamse) Boeken Uil benadert deze verhouding het dichtst met 25 % van haar bekroningen.

De bekroningen voor fictie volwassenen blijven alle onder deze 'norm': zowel de (Nederlandse) Ako-jury (15 %) als de (Nederlandse) Libris jury (20 %) heeft minder werk van een Vlaams literair auteur beloond.

Ook de (Vlaamse) Boeken Uil jury blijft met 17 % Vlaamse bekroningen onder de norm. Opvallend is wel dat de meeste bekroningen recent zijn toegekend, namelijk in de jaren na 2009. De Gouden (Boeken)Uil is de enige grote literaire prijs die ook een lezersjury heeft. De Vlaamse lezers kiezen voor eigen auteurs: zij bekronen bij de jeugd zes Vlamingen op de zeven laureaten (86 %) en bij volwassenen fictie acht Vlaamse auteurs op de dertien bekroonde auteurs (62 %).

5.6.4 VSB-Poëzieprijs

Bron: Dorleijn, G. J. *De achterkant van de recente poëzie: De VSB-poëzieprijs 1993-2002*. Nederlandse letterkunde 4, jaargang 7 (2002) p. 289-428, aangevuld met recente gegevens van de website www.vsbpoezieprijs.nl en eigen berekeningen

De VSB-prijs, ingesteld in 1993, wil de beste poëziebundel van een jaar bekronen, waarbij alle bundels kunnen meedingen die in het betrokken jaar zijn uitgegeven. De keuze gebeurt in fasen. Eerst worden de genomineerde bundels bekendgemaakt. Hieruit wordt dan de prijswinnaar gekozen die een geldprijs van € 25.000,- ontvangt. De keuze wordt gemaakt door een jury van vijf leden, van wie doorgaans een lid het volgende jaar de voorzitter wordt. In de jury zitten critici, dichters, academische letterkundigen, maar ook niet-beroepsmatige poëziekenneren. In 1994 werd de prijs voor het eerst uitgereikt. Hugo Claus' *De sporen* won het toen van alle andere bundels uit 1993.

De analyse had betrekking op de inzendingen voor de periode 1993-2001, voor in totaal 631 bundels van 396 auteurs. Het bleek niet goed mogelijk om voor alle auteurs van de ingezonden bundels de herkomst, Nederland of Vlaanderen, vast te stellen. Daarom is slechts gekeken naar de genomineerde auteurs. Er is maar één bundel uit een Vlaams fonds genomineerd. De ironie wil dat het hier dan ook nog gaat om een Nederlands auteur, Benno Barnard (nominatie in 1996), die zich in die jaren overigens voornamelijk in het Vlaamse literaire circuit bewoog.

Van de 61 genomineerde bundels stammen vijftig bundels van auteurs uit Nederland (81,96%) en elf bundels van auteurs uit Vlaanderen (18,03%).

Van de bekroningen is het beeld eenduidig oranje: Nederland 100 %, Vlaanderen 0 %.

De onderzoekers maken nog volgende kanttekening: de slechte vertegenwoordiging van Vlaamse fondsen in de VSB-nominaties zou ook te maken kunnen hebben met de slechte distributie van hun publicaties in de Nederlandse boekhandel en onder Nederlandse poëziecritici.

Aanvulling:

In de periode 2003-2013 werden tien dichtbundels bekroond: acht van Nederlandse dichters, twee van Vlamingen.

De verhouding Nederlandse bekroningen tegenover Vlaamse bekroningen sinds de start in 1993 wordt dan 18/2 of 90 %/10 %.

Vaststelling

Voor de belangrijkste Nederlandstalige poëzieprijs gebeurt de selectie op basis van ingezonden bundels door de uitgeverijen. In de periode 1993-2002 waren 18 % van de genomineerde titels van een Vlaamse dichter. Alle prijswinnaars waren Nederlanders. In de volgende tien jaar werden twee Vlaamse bundels bekroond tegenover acht Nederlandse. Op twintig bekroningen dus achttien Nederlandse bundels en twee Vlaamse.

5.6.5 *Academica Literatuurprijs*

Bron: www.academicaliteratuurprijs.nl en eigen berekeningen

De *Academica Literatuurprijs*, in 1995 door de Stichting Dordt Literair ingesteld als de Debutantenprijs, is de belangrijkste literaire debuutprijs van Nederland voor Nederlandstalige fictie voor volwassenen. Een vakjury en een lezersjury zijn samen verantwoordelijk voor de uitslag. De vakjury bestaat uit vijf literair deskundigen uit Nederland en Vlaanderen en selecteert uit alle ingezonden debuten drie genomineerden. Na deze nominatie bepalen lezers uit Nederland en Vlaanderen wie van de genomineerden de uiteindelijke winnaar wordt.

Van de 18 bekroningen tot en met 2013 ging er één naar een Vlaams auteur (5,5 %).

5.6.6 *Bekroningen voor kinder- en jeugdboeken*

- *Wouterse Pieterse Prijs*

Bron: woutersepieterseprijs.nl

De Woutertje Pieterse Prijs is een literatuurprijs, die jaarlijks wordt toegekend aan het beste oorspronkelijk Nederlandstalige jeugdboek dat het voorafgaande jaar is verschenen. De prijs werd ingesteld in 1988 op initiatief van een aantal recensenten, aanvankelijk met financiële steun van Libris. De prijs bestaat uit een oorkonde en een bedrag van € 15.000,-. Hij wordt nu gefinancierd door LIRA. Op de 26 winnaars sinds de start waren er 4 Vlamingen (15 %).

- *Gouden Griffel (CPNB)*

Bron: www.cpnb.nl

Griffels worden sinds 1971 toegekend aan de beste kinderboeken die dat jaar verschenen zijn. Jaarlijks kunnen in vijf categorieën (uitgaven voor kinderen tot 6 jaar, voor kinderen van 6 jaar en ouder, van 9 jaar en ouder, informatieve uitgaven en poëzie) twee boeken bekroond worden met een Zilveren Griffel.

Volgens het huidige reglement moet uit een van de categorieën bovendien één Gouden Griffel toegekend worden. De Gouden Griffel kan alleen gewonnen worden door een oorspronkelijk Nederlandstalig boek; voor een Zilveren Griffel komen ook vertaalde boeken in aanmerking.

Aanvankelijk werd er één boek bekroond: het 'Kinderboek van het jaar'.

Sinds 1971 zijn 51 titels bekroond, waarvan twee van een Vlaams auteur (4 %): Andre Sollie en Ingrid Godon in 2001 en Peter Verhelst in 2009.

- Gouden Penseel (CPNB) – Gulden Penseel

Bron: www.cpnb.nl

Jaarlijks wordt een Gouden Penseel toegekend aan het best geïllustreerde Nederlandstalige boek uitgegeven in Nederland, oorspronkelijk alleen aan een Nederlandse illustrator. In 2011 werd voor het eerst het werk van een buitenlandse illustrator bekroond met een Gouden Penseel, namelijk dat van Blexbolex (Bernard Granger) uit Frankrijk.

Vanaf 2013 is het Gulden Penseel ingesteld voor het beste werk van een buitenlandse illustrator en is het Gouden Penseel bestemd voor een Nederlandse illustrator.

- Zilveren Penseel (CPNB) – Zilveren Palet

Bron: www.cpnb.nl

Bekroning voor een binnen- of buitenlandse illustrator van een kinder- of jeugdboek dat uitgegeven is in Nederland. Wordt toegekend sinds 1981 en is gewonnen door vier Vlamingen (14 %): Gerda Dendooven in 2001, Carl Cneutt in 2003 en 2010, Isabelle Van den Abeele in 2004. Vanaf 2013 is voor buitenlandse illustratoren het Zilveren Penseel vervangen door het Zilveren Palet.

- Gouden Zoen

Bron: www.leesplein.be

De Gouden Zoen is een Nederlandse literatuurprijs die van 1997 tot 2009 jaarlijks door de Stichting CPNB werd toegekend voor het beste boek voor jongeren van twaalf tot zestien jaar.

Voor de Gouden Zoen kwam alleen oorspronkelijk in het Nederlands geschreven werk in aanmerking. Op de 12 bekroningen waren er 6 Vlamingen (50 %).

- Zilveren Zoen

Bron: www.leesplein.be

Bekroning voor een boek voor 12+ in het Nederlands uitgegeven, zowel oorspronkelijk Nederlandstalig als vertaald. Op de 24 bekroningen toegekend tussen 1997 en 2009 waren er 4 Vlamingen (17 %), 4 Nederlanders (17 %) en 16 vertalingen (66 %).

- Boekenleeuw – Boekenpauw

Bron: www.boek.be

Deze jaarlijkse prijs wordt uitgereikt door [boek.be](http://www.boek.be) voor het best geschreven (Boekenleeuw) en best geïllustreerde (Boekenpauw) kinder- en jeugdboek door een Vlaming. Nederlanders kunnen dus geen Boekenleeuw of Boekenpauw winnen.

Nominaties voor de Boekenleeuw zijn er in vier categorieën: -6 jaar, 6-9 jaar, 9-12 jaar en 12-15 jaar. In principe nomineert de jury drie titels per leeftijdscategorie. Vervolgens zal de jury per categorie een Boekenwelp toekennen. En uit die Boekenwelpen kiest ze één Boekenleeuw.

De Boekenpauw is de prijs voor de illustrator van het mooist geïllustreerde Vlaamse kinder- en jeugdboek. De drie eervolle vermeldingen, of Boekenpluimen, worden toegekend in drie categorieën: een strip, een prentenboek en een geïllustreerd boek.

5.7 Auteurslezingen en literaire manifestaties

5.7.1 Gesubsidieerde auteurslezingen

Het Vlaams Fonds voor de Letteren kent sinds 1 januari 2013 een subsidie toe aan een organisator van een auteurslezing voor een auteur die op de lezingenlijst voorkomt. Dit is ook mogelijk voor Nederlandse auteurs, waarbij dan de auteurslijst van SSS wordt gehanteerd. Van de 2.000 gesubsidieerde lezingen in de eerste tien maanden van 2013 waren er 40 bestemd voor Nederlandse auteurs (2 %).

De Nederlandse Stichting Schrijvers School Samenleving bemiddelde in 2012 voor 4.864 lezingen. Daarvan waren er 206 van Vlaamse auteurs (4,2 %), gespreid over 49 auteurs. In 2011 was dat aantal 211 op een totaal van meer dan 5.000. Het aantal lezingen van Vlamingen is dus minder gedaald dan het totale aantal. Dit cijfer was positief beïnvloed doordat het Boekenweekgeschenk 2012 was geschreven door Tom Lanoye en hij daardoor 19 extra lezingen gaf. Meer dan de helft van deze 206 lezingen van Vlaamse auteurs in 2011 waren bedoeld voor volwassenen. Voor een lezing werd gemiddeld door SSS een subsidie van € 120,- toegekend voor een totaalbedrag van € 25.375,- of 6,5 % van het totaalbudget aan toegekende subsidies.

VFL en SSS promoten het subsidiëren van lezingen van auteurs uit het andere land niet omdat dit niet expliciet in hun beheersovereenkomst is opgenomen en ook om budgettaire redenen.

5.7.2 Manuscripta 2013

In de *Schrijversparade* en *OBA Theater van 't Woord* gaven bekende auteurs interviews over en previews van hun nieuwe boeken. Van de 81 auteurs die op het podium kwamen, waren er 77 Nederlanders en 4 Vlamingen, waarvan 3 in het item *Ken je bureu*, een programma van het Vlaams Fonds voor de Letteren en het Nederlands Letterenfonds waarin Vlaams-Nederlandse auteursduo's geïnterviewd werden.

5.7.3 Boekenbeurs Antwerpen

Op het *Auteurspodium* komen 248 programmapunten aan bod. In twintig daarvan ligt het accent op Nederlandse auteurs (= 8 %). Buitenlandse auteurs komen aan bod in 9 items (= 4 %). In de overige 219 activiteiten staan Vlaamse auteurs centraal (=88 %).

In de volledige lijst van sprekers en gasten op het Auteurspodium komen 362 namen voor: 304 Vlamingen (= 84 %), 17 buitenlanders (=5 %) en 41 Nederlandse auteurs (= 11 %).

Ken je bureu is een van de twintig programmapunten met accent op Nederlandse auteurs en de drie daarin aan bod komende auteurs zijn opgenomen in het totaal van 41 aanwezige Nederlandse auteurs.

5.8 Literaire tijdschriften

In beide landen geldt een duidelijk verschillende praktijk wat literaire tijdschriften betreft. De meeste Vlaamse tijdschriften worden uitgegeven door non-profitstichtingen, met een redactie van vrijwillige redacteurs en een bestand van veelal trouwe abonnees. Hun aanwezigheid in de openbare bibliotheken is sterk teruggelopen en slechts enkele boekhandels nemen ze op in het assortiment. De redacties bestaan uit literaire idealisten die met veel inzet van tijd, enthousiasme en eigen middelen een tijdschrift op de markt brengen. In de Vlaamse kernredacties zijn er geen Nederlanders opgenomen. In een bredere advies- of redactieraad soms wel.

Nederland had tot voor de rigoureuze besparingen vanaf 2011 een traditie van literaire tijdschriften gekoppeld aan literaire uitgeverijen, met onafhankelijke redacties en met een hogere oplage, ruimere aanwezigheid in de boekhandel en een sterk afnemend abonneebestand. De kaalslag na de subsidiestop in de voorbije jaren heeft het literair tijdschriftenlandschap gedecimeerd. De redacties van de 'gevestigde' tijdschriften verbonden aan de literaire uitgeverijen hadden Vlamingen in hun redactieraad, respectievelijk adviesraad – meestal Vlaamse auteurs verbonden aan het literair fonds van de uitgeverij.

Cijfers over grensoverschrijdende verkoop en belangstelling zijn er niet gepubliceerd. Indicatief kunnen volgende rapporteringscijfers aan het Vlaams Fonds voor de Letteren zijn over verspreiding van losse nummers in Nederland in 2012:

- Dietsche Warande & Belfort: 148 (gemiddeld per nummer 16);
- Spiegel der letteren: 9;
- Zacht Lawijd: 313 (een samenwerking van het Vlaams Letterenhuis en het Nederlands Letterkundig Museum);
- Deus Ex Machina: 80 (gemiddeld 20 per nummer);
- De Leeswelp: 44 (gemiddeld 5 per nummer);
- Kluger Hans: 0 (nieuw sinds 2009).

Cijfers over internationale abonnementen bevatten geen afzonderlijke gegevens over Nederland en omvatten ook – overwegend? – intekeningen en ruilabonnementen van buitenlandse academische centra en bibliotheken:

- Dietsche Warande & Belfort: 91 buitenlandse abonnementen;
- Spiegel der Letteren: 125 (tijdschrift voor Nederlandse literatuurgeschiedenis en voor literatuurwetenschap);
- Zacht Lawijd: 18;
- nY: 62;
- Deus Ex Machina: 7;
- De Leeswelp: 75 (recensies, interviews en overzichtsartikelen volledig gewijd aan boeken voor jonge mensen, van peuters tot adolescenten);
- Kluger Hans: 33.

Het Nederlands Letterenfonds, dat tot 2012 de literaire tijdschriften in Nederland systematisch subsidieerde, heeft geen detailgegevens over de verspreiding over de grens van de Nederlandse literaire bladen.

Vaststelling

In de voorbije decennia is de publieke betekenis van de literaire tijdschriften gedaald, wat ook geleid heeft tot een sterke daling van de (verkochte) oplage, stopzetting van de subsidies in Nederland en loskoppeling van de literaire uitgeverijen.

De redacties, sterk literair bevlogen, idealistisch en voluntaristisch, zijn zelden grensoverschrijdend en hun bereik in Vlaanderen respectievelijk Nederland is, op aanwezigheid in academische bibliotheken na, zeer beperkt over de grens. In de artikelen zijn de 'eigen' auteurs oververtegenwoordigd. Opvallend is wel de ruime redactionele aandacht die besteed wordt aan buitenlandse literatuur en vertalingen, meer dan de auteurs en literatuur in het buurland.

5.9 Literaire canon

Bron: *De literaire canon in honderd (en enige) werken*. De Nederlandse klassieke literaire werken volgens leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 2002

In deze lijst, gepubliceerd in 2002 en gebaseerd op een enquête bij de leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, komen op de 125 vermelde titels 14 titels van Vlaamse auteurs voor (11 %). In de lijst van 108 auteurs werden 8 Vlaamse auteurs vermeld (7,4 %). Van vijf auteurs werd een enkele titel opgenomen, van drie auteurs meerdere: Elsschot (4), Claus (3) en Boon (2). 24 opgenomen werken zijn verschenen vóór 1700, wat wijst op een belangrijk aandeel middeleeuwse literatuur.

Naar aanleiding van deze publicatie werd er in Vlaanderen vanuit verschillende invalshoeken een 'gecorrigeerde', respectievelijk 'aangevulde Vlaams-Nederlandse', respectievelijk 'strikt Vlaamse' canon opgemaakt.

Geert Buelens, (Vlaams) hoogleraar Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht reageerde op 11 september 2008 in een opiniestuk in *De Standaard* als volgt: "Hebben we niet gewoon drie canons? Eentje met boeken die in beide gebieden tot de vanzelfsprekende kern van de literaire erfenis worden gerekend (van Hadewych tot Reve, zeg maar); eentje met auteurs die om politieke, religieuze of culturele redenen vooral in Vlaanderen van belang zijn (Vermeylen zou daar kunnen op staan, samen met Anton Van Wilderode, Jos De Haes en Herman de Coninck) en eentje met titels die toch vooral de spiegel van Oranje vormen (van auteurs als Cats, Belle van Zuylen of Albert Helman). Alle tijd die besteed wordt aan principiële discussies over de al dan niet illusoire eenheid van ons taal- en cultuurgebied kunnen we eigenlijk beter besteden aan het beter leren kennen van elkaars literatuur."

Hoofdstuk 6

Conclusies uit de data

In plaats van enkel een thuismarkt van 6,2 miljoen Vlamingen of van 16,6 miljoen Nederlanders, heeft de Nederlandstalige boekenmarkt een gezamenlijk potentieel van 22,8 miljoen lezers en kopers. De uitgangssituatie voor een geaccumuleerde Vlaams-Nederlandse boekenmarkt is gunstig: een gemeenschappelijke taal; vergelijkbaar opleidings- en inkomensprofiel; grensoverschrijdende grote marktpartijen; per inwoner een vergelijkbaar te besteden bedrag aan A-boeken; een goed uitgebouwde openbare bibliotheeksector met hoge participatiegraad; beide behorend tot de top 10-landen voor leesvaardigheid.

Een op zichzelf gerichte mediamarkt

De boekenmarkt is sterk verbonden met de mediamarkt. Als drager van informatie over boeken, auteurs en boekenvak; als inspiratie voor boeken over mediafiguren, artikelreeksen en radio- en tv-programma's; als onmisbaar kanaal voor gratis publiciteit in de vorm van recensies, interviews, keuzelijsten...; journalisten en radio- en tv-figuren als auteur; als bron voor series, tv-bewerkingen, reportagereeksen...; boekenreeksen als promotie-instrumenten en belangrijke producten in de mediawebshop...

De geringe verspreiding van gedrukte media over de grens – van 0,04 % tot maximaal 3 % van de oplage van Nederlandse kranten in Vlaanderen, van 0,5 % tot maximaal 4,9 % voor opiniebladen; de lage kijkcijfers voor tv-zenders uit het buurland (marktaandeel VRT in Nederland 1,7 % – marktaandeel Nederlandse openbare omroep in Vlaanderen geraamd op maximaal 1,9 %); het beperkte luisteraarsbereik van radiozenders over de grens (raming 1,4 % in Nederland – 2,7 % in Vlaanderen), leiden tot een zeer begrepsd en op zichzelf gekeerd medialandschap.

Een zijsprong biedt inzicht in het grensverkeer van theaterproducties. In de periode 2010-2012 is het aantal opvoeringen (van 196 naar 380) en het aantal Nederlandse gezelschappen (van 50 naar 80) in Vlaanderen verdubbeld. Omgekeerd is de aanwezigheid van Vlaamse gezelschappen op Nederlandse podia dubbel zo hoog (158 gezelschappen en 685 voorstellingen). Met gelijke parameters – dus zonder optredens van individuele podiumkunstenaars, regie-opdrachten e.d. die enkel in de Nederlandse data zijn opgenomen – wordt het grensverkeer vanuit Vlaanderen naar Nederland nog dominantier.

Institutionele en structurele aspecten van de boekenmarkt

Institutioneel zijn er opvallende verschillen. Het instrumentarium voor een stimulerend boekenbeleid is in Vlaanderen veel beperkter omdat een belangrijk deel van ondersteunende maatregelen federale bevoegdheid zijn, een beleidsniveau waarvoor cultuur geen topic is. In Nederland worden de culturele en niet-culturele (economische, juridische, fiscale, sociale zekerheid...) instrumenten beheerst en beheerd door de Nederlandse overheden.

Structureel kent de Nederlandse boekenmarkt twee marktpartijen – boekhandels en uitgeverijen. Vlaanderen heeft een belangrijke derde institutionele speler: de importeur. Nederland, met een grotere en langere samenwerkingstraditie, minder dominante marktpartijen en een grotere sectorsolidariteit, heeft sterkere collectieve instituties uitgebouwd zoals het Centraal Boekhuis, CPNB, SMB, NUV, KBB...

De deelmarkten van schoolboeken en vak- en wetenschappelijke uitgaven zijn voornamelijk 'thuismarkten' met weinig grensverkeer. In de deelmarkt van het publieksboek is de uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland het grootst, hoewel grotendeels eenzijdig verkeer vanuit Nederland naar Vlaanderen. Het aandeel van Nederlandse import in Vlaanderen is ca. 60 %, de import in Nederland vanuit Vlaanderen is ca. 5 %.

Er is ook een duidelijk verschillend koopgedrag naar genre: bij een gelijke besteding voor A-boeken per inwoner koopt de Vlaming meer non-fictieboeken en verkiest de Nederlandse boekenkoper fictietitels. Ondanks het onevenwichtige grensverkeer in de boekenmarkt moet wel vastgesteld worden dat dit veel ruimer is dan in de mediamarkt. In het land der blinden is eenoog koning.

Viervoudige Nederlandse impact

Naast het grote importaandeel in de A-deelmarkt van Nederlandse boeken, de sterke positie van grensoverschrijdende concerns, de logistieke afhankelijkheid van het Nederlandse Centraal Boekhuis, blijven Nederlandse uitgeverijen grote aantrekkingskracht uitoefenen op Vlaamse – voornamelijk literaire – auteurs.

Twee derde van de in Boekenbank in 2012 voor het eerst geregistreerde A-titels in Vlaanderen zijn importtitels uit Nederland. Voor kinder- en jeugdboeken en strips is het Vlaamse aandeel ruim 55 %. In de deelgroep fictie en literaire non-fictie slechts 12 %.

Omdat geen enkele databank 'nationaliteit' als kenmerk registreert, zijn er geen aandelen Vlaamse auteurs versus Nederlandse auteurs bekend in de totaalmarkt, noch in deelgebieden. Een aselechte steekproef uit de titels met NUR-code 301 die in 2012 voor het eerst geregistreerd werden in de Boekenbank, levert een aandeel aan Vlaamse auteurs van 12 à 20 % afhankelijk van de steekproeffilter.

Een op de zes van de nieuwe titels in 2012 in de Boekenbank zijn vertalingen naar het Nederlands. Het overgrote deel daarvan behoort tot het A-boek (96 %). Vlaamse uitgeverijen publiceren opvallend minder vertalingen, slechts 15 % van alle vertalingen. Een op de drie titels fictie en non-fictie zijn vertalingen; binnen de subcategorie (literaire) thrillers is dat zelfs een op de twee. Voor poëzietitels drie op de honderd.

Eigen uitgeverijen en auteurs eerst

De analyse van de top 50 van de jaren 2009 tot 2012 naar verkochte aantallen levert voor Vlaanderen en Nederland duidelijk verschillende resultaten op. Het aandeel van oorspronkelijk Nederlandstalige fictietitels in de top 50 is dalend in beide markten. In Nederland is dit aandeel (30 %) systematisch dubbel zo groot als in Vlaanderen. De top 50 bestsellerslijst bestaat in Nederland volledig uit titels van Nederlandse uitgeverijen; in Vlaanderen is gemiddeld de helft van Vlaamse uitgeverijen. Eigen uitgeverijen eerst dus. Naar nationaliteit van auteurs biedt de bestsellerlijst een 'eigen volk eerst'-beeld. De eigen auteurs zijn in beide markten goed voor de helft van de top 50-titels, de vertaalde auteurs voor de andere helft. Slechts drie van de tien titels die in beide landen in de top 50 voorkomen, zijn gemeenschappelijke bestsellers; het zijn voornamelijk vertaalde fictietitels. In de periode 2009-2012 waren op vier jaarlijsten top 50-titels Nederlandstalige fictie er vier titels van Nederlandse auteurs gemeenschappelijk en geen enkele titel van een Vlaams auteur. Drie titels in Nederlandstalige non-fictie kwamen in deze jaren op beide top 50-lijsten voor, waarvan twee van Vlaamse auteurs. Geen enkele titel in het deelgebied kinder- en jeugdboeken scoorde tegelijkertijd in de top 50 van beide landen.

Op zoek naar een norm-ale verhouding

Het is een onmogelijke oefening om de complexe relatie tussen Vlaanderen en Nederland in de boekenmarkt in een eenduidige meeteenheid te vatten.

Op basis van uiteenlopende parameters als aantal inwoners, bbp, aandeel in de boekenmarkt, auteursaandeel fictie... lijkt een richtgetal van 22 % Vlaanderen versus 78 % Nederland een te verdedigen norm. Het grotere Vlaamse aandeel in de titelproductie kinder- en jeugdboeken, exclusief vertalingen, leidt tot een 33 %-norm.

Grensverkeer in het literaire segment in de praktijk

De complexiteit van de Vlaams-Nederlandse boekenmarkt, het brede veld van fictie en de uiteenlopende deelgebieden waarin het literaire grensverkeer zichtbaar wordt, maken het onmogelijk

om dit te vatten in één kengetal. Daarom is dit gedocumenteerd en gemeten in tien domeinen en in meer dan dertig uiteenlopende en voor de literatuur relevante praktijksituaties.

- Proloog: de situatie in de jaren 1980-1995

De kritische aandacht voor Vlaamse literatuur in Nederlandse media steeg van 10,7 % van de artikelen naar 18,2 %.

In dezelfde periode daalde in Vlaamse literaire tijdschriften het aandeel artikelen over Vlaamse literatuur van 59 % naar 48 % en steeg de aandacht voor Nederlandse literatuur. In de Vlaamse dag- en weekbladen het omgekeerde beeld: daar steeg de aandacht voor Vlaamse literatuur van 46 % naar 52 % ten nadele van de aandacht voor Nederlandse literatuur.

- Gedrukte media

Grondig spuurwerk in databanken heeft geen metingen opgeleverd die rapporteren wat het aandeel is van media-aandacht in Nederlandse kranten en tijdschriften voor Nederlandstalig literair werk ten opzichte van vertalingen en/of de verhouding tussen literatuur uit Vlaanderen en Nederland.

Vier Vlaamse onderzoeken over verschillende media en verschillende periodes leiden tot een terugkerende vaststelling: groeiende aandacht voor vertalingen naar het Nederlands en binnen de verhouding Vlaanderen/Nederland eerste aandacht voor Vlaamse titels en auteurs (55 à 60 %) maar afnemend in de laatste jaren. Niettemin betreft dit een bovenproportioneel aandeel ten opzichte van Vlaamse literaire productie en marktomvang.

In een uitgebreid onderzoek in 2006 zijn 1.745 lezers en 226 boekbemiddelaars in beide landen ondervraagd naar hun leesgewoonten, informatiebehoeften en mediagebruik voor literatuur.

Zowel Vlamingen als Nederlanders kijken weinig over de grens als het hun keuze voor lectuur betreft. Zowel de media die ze gebruiken om zich te informeren als de boeken die ze lezen, komen vooral uit eigen land. Deze patronen gelden zowel voor gewone lezers als voor bemiddelaars, hoewel die laatsten iets vaker over de grenzen kijken dan gewone lezers.

- Radio

Van twee radioprogramma's werd het volledige seizoen 2012 geanalyseerd. In *De Avonden* van de Nederlandse VPRO waren 66 % van de items gelinkt aan een Nederlands auteur, 6 % aan een Vlaams auteur of zijn/haar boek. In het Vlaamse Radio 1-programma Joos kwamen 29 boekenitems aan bod, 35 % van Vlaamse auteurs, 13 % van Nederlanders en 52 % vertalingen.

- Televisie

Het Nederlandse boekhandelaarspanel in *De Wereld Draait Door* tipte geen enkele titel van een Vlaams auteur. Van de tips was 50 % vertaald werk, 50 % van een Nederlands auteur.

Analyse van 132 boekenitems in vier Vlaamse tv-zenders

in de periode maart-april 2012 toonden in 61 % van de reportages een Vlaams boek/Vlaamse auteur, in 21 % van de items ging de aandacht naar een Nederlandse auteur (inclusief de presentatiefilmpjes van de Gouden Boekenuil met vier Nederlandse genomineerden op de vijf) en in 18 % betrof het een buitenlandse auteur/buitenlands boek.

In diverse kleinere metingen was een terugkerend beeld zichtbaar: steeds verhoudingsgewijs veel aandacht voor vertalingen en binnen het Nederlandstalige aanbod een meerderheid aan Vlaamse auteurs en boeken (van 50 % tot 90 %).

- Leeskringen

Op de seizoenslijsten van meer dan 1.250 Nederlandse leesclubs komen iets meer dan de helft titels van vertaalde auteurs voor. Nederlandse auteurs in de lijsten zijn goed voor 43 % van de geselecteerde titels. Titels van Vlaamse auteurs vormen slechts 3,4 % van het totaal in de periode 2006-2013. De Vlaamse titels zijn duidelijk te linken aan bekroningen of shortlists van de Libris- of de AKO-prijs.

In de nominatielijsten voor de Boek-delenprijs is het aandeel van titels van Vlaamse auteurs 8,8 %.

In de bekroningen is het aandeel van de vertaalde en Nederlandse auteurs gelijk, elk 43 %. Op de vier Nederlandstalige titels is er één bekroonde Vlaamse auteur.

De 1.500 leden van de Vlaamse leesgroepen van Markant en Leesweb kiezen in meerderheid voor vertaalde titels. Binnen de Nederlandstalige titels kiezen ze meer voor boeken van Nederlandse auteurs (58 %) dan voor Vlaamse titels (48 %).

- Ontleningscijfers bibliotheek

Net geen 6 % van de in Nederland geïncasseerde leenrechtuitkeringen komt in België terecht bij circa 7 % van Lira-relaties (dit betekent ongeveer 840 in België wonende auteurs die Nederlands leenrechtgeld ontvangen).

Gegevens over ontleningen in Vlaamse of Nederlandse bibliotheken naar nationaliteit van de auteur zijn niet bekend.

- Leeslijsten secundair onderwijs

Uit een beperkte steekproef van 27 Vlaamse leeslijsten in de derde graad algemeen secundair onderwijs is het grote aantal vertalingen opvallend. Binnen de Nederlandstalige selectie zijn de titels van Nederlandse auteurs in de meerderheid, maar in verhouding tot de norm zijn Vlaamse auteurs oververtegenwoordigd. Voor titels binnen het kader van verplichte literatuur voor het vak Nederlands verkiezen zowel Vlaamse als Nederlandse leerlingen hun 'eigen' auteurs. Vlaamse lezers kiezen wel opvallend meer voor Nederlandse auteurs (45 %) dan Nederlandse jongeren voor Vlaamse auteurs (3 % van downloads; 9 % van ingeleverde verslagen).

In de geanalyseerde Nederlandse literatuurmethode *Laagland, literatuur & lezer* is het aandeel Nederlandse auteurs in de didactische fiches voor leerkrachten havo 84 % en vwo 77 %. Op de bijhorende leerlingensite met 320 boekentips waren er 28 boektitels (9 %) van Vlaamse auteurs.

- Literaire prijzen

Uitgaande van een 'norm-ale' verdeling zou 22 % van de bekroonde auteurs een Vlaming moeten zijn. De jeugdjury van de (Vlaamse) Boeken Uil benadert deze verhouding het dichtst met 25 % van de bekroningen. Zowel de (Nederlandse) AKO-jury (15 %) als de (Nederlandse) Libris jury (20 %) heeft Vlaamse literaire auteurs minder bekroond. Ook de (Vlaamse) Boekenuiljury blijft met 17 % Vlaamse bekroningen onder de norm.

De Vlaamse lezersjury van de (Gouden) Boekenuil kiest voor eigen auteurs: ze bekroont bij de jeugd zes op de zeven (86 %) en bij fictie voor volwassenen acht Vlaamse auteurs (62 %) op de dertien bekroningen.

Voor de VSB-Poëzieprijs werden in de periode 1993-2013 op de twintig bekroningen achttien Nederlandse bundels en twee Vlaamse gelauwerd.

De Academica Literatuurprijs bekroonde sinds 1995 achttien debutanten waarvan één Vlaming.

De Nederlandse bekroningen voor kinder- en jeugdboeken gaan grotendeels (85 à 90 %) naar Nederlandse auteurs, hoewel het reglement stipuleert dat elk Nederlandstalig boek bekroond kan worden. Alleen de Gouden Zoen is toegekend aan evenveel Nederlandse als Vlaamse auteurs.

De Vlaamse Boekenleeuw en Boekenpauw kan enkel toegekend worden aan een boek van een Vlaamse auteur.

- Auteurslezingen

Het Vlaams Fonds voor de Letteren, dat sinds 2013 de subsidiëring van auteurslezingen heeft overgenomen van Stichting Lezen, ondersteunde financieel op 2000 lezingen in de periode 2 % optredens van Nederlandse auteurs.

SSS Nederland bemiddelde in 2012 in 4,2 % van de boekingen voor een Vlaams auteur.

- Manuscripta 2013 en

Boekenbeurs Antwerpen 2013

Bij de opening van het boekenseizoen op Manuscripta waren 4 Vlaamse auteurs opgenomen in het auteursprogramma van in totaal 81 auteurs, van wie 3 in *Ken je burens*, een manifestatie van beide Letterenfonds. In de programmatie van de 248 activiteiten op het Auteurspodium tijdens de 12 dagen van de Antwerpse Boekenbeurs staan in twintig ervan (= 8 %) Nederlandse auteurs centraal. Van de 362 vooraf aangemelde auteurs voor signeersessies zijn er 43 Nederlanders (= 12 %). *Ken je burens* is hier opgenomen als Nederlandse manifestatie met drie ook signerende Nederlandse auteurs.

- Literaire tijdschriften

Vlaamse literaire tijdschriften zijn zelden grensoverschrijdend en hun bereik in Nederland is zeer beperkt, op aanwezigheid in academische bibliotheken na. Redactioneel zijn de 'eigen' auteurs oververtegenwoordigd. Er wordt meer aandacht besteed aan buitenlandse literatuur en vertalingen dan aan de auteurs en de literatuur in het buurland.

- Literaire canon

Een lijst van de Nederlandse klassieke literaire werken, in 2002 opgesteld door de leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, bevatte op de 125 vermelde titels 14 titels (11%) van Vlaamse auteurs. In de lijst van 108 auteurs kwamen namen van 8 Vlaamse auteurs (7%) voor. Van vijf Vlaamse auteurs werd een enkele titel opgenomen, van Elsschot (4), Claus (3) en Boon (2) meerdere.

Algemeen beeld: geen 1 + 1

In de geciteerde onderzoeken die in tien domeinen nagaan hoe de verhouding is in de aandacht voor Vlaamse respectievelijk Nederlandse boeken en auteurs in het buurland, is er een steeds terugkerende vaststelling dat zowel media, leeskringen, bibliotheek, onderwijs, jury's, tijdschriften... kiezen voor eigen auteurs. Naast een groeiende aandacht voor vertalingen naar het Nederlands is er in beide landen een bovenproportionele gerichtheid op de literaire productie van eigen auteurs. Een disproportionele verhouding die in Nederland steeds groter is dan in Vlaanderen.

Indien binnen de Nederlandstalige literatuur een 'norm-ale' verhouding van 22% Vlaams 78% Nederlands als richtgetal zou gelden, wordt in slechts enkele domeinen deze verhouding benadert maar nooit bereikt. Vooral in metingen in Nederlandse domeinen is de aandacht en gerichtheid op Nederlandse auteurs soms zo dominant dat literatuur uit Vlaanderen nog nauwelijks aan bod komt.

Hoofdstuk 7

Nabeschouwing: het keuzegedrag van de lezer/koper

De vorige vijf hoofdstukken rapporteerden over (deel) onderzoeken die de relatie tussen Vlaanderen en Nederland documenteerden op het vlak van media in het algemeen, verder toegespitst op het publieksboek en extra inzoomend op het literaire boek.

Hierbij stond zuivere dataverzameling voorop; oorzaken, mogelijke verklaringen of causale verbanden zijn niet geformuleerd noch gerapporteerd. Ook zijn geen waardoordelen of gewenste situaties uitgesproken. De werkelijkheid zoals ze is.

De besproken onderzoeken zijn gesitueerd tussen twee uitersten: enerzijds rapporteren ze over het feitelijke (lees- en koop)gedrag van de Vlaming en de Nederlander en anderzijds documenteren ze het feitelijke (informatie- en beïnvloedings)gedrag van de media en de mediators. En uiteraard de onzichtbare interactie tussen beide. Media en mediators beïnvloeden de consument – door wat ze als informatie aanbieden, hoe die gegevens worden verpakt en geduid, hoe een individueel en collectief referentiekader wordt opgebouwd, op welke manier waardoordelen worden uitgesproken. Terwijl op hun beurt media en mediators door consumenten beïnvloed worden – door over hun keuzes te rapporteren, uit strikt economische belangen (u vraagt, wij draaien), door te trachten vastgestelde maar ongewenste maatschappelijke of culturele ontwikkelingen vanuit ideële of ideologische doelstellingen te veranderen.

7.1 Het besluitvormingsproces van de consument

Het feitelijke lees- en koopgedrag is het resultaat van een keuzegedrag van de lezer/koper zelf. Een keuzegedrag dat bepaald wordt door een complex samenspel van individuele motieven van de consument: economische, sociale, persoonlijke, psychologische en culturele. Een koopbeslissing kan opgedeeld worden in vijf fasen:

- behoefteherkenning;
- informatieverzameling;
- afwegen van alternatieven;
- koopbeslissing;
- gedrag na de aankoop.

Uitgaande van een behoefte aan ontspanning, educatie, informatie... die o.a. ingevuld kan worden door boeken, start de consument een keuzeprocess. De *informatie* daarvoor kan komen uit verschillende bronnen:

- ervaring (kennis, expertise);
- openbare bronnen (media, consumentenorganisaties);
- commerciële bronnen (reclame, verkopers, internet);
- persoonlijke bronnen (vrienden, netwerk).

Commerciële bronnen informeren, persoonlijke bronnen legitimeren of beoordelen. Belangrijk is dan ook te weten welke informatiebronnen de consument gebruikt en welk belang die consument hecht aan de verschillende informatiebronnen.

Het *afwegen van alternatieven* is geen eenduidig proces. In deze fase wordt de meeste aandacht besteed aan de opvallende eigenschappen die aansluiting vinden met de behoeften. Ook ervaring, (selectief) geheugen en interpretatie bepalen mee de selectie. In sommige gevallen past de consument logisch denken toe. Een andere keer zal hij afgaan op zijn intuïtie.

De *koopbeslissing* kan ultiem nog door twee factoren beïnvloed worden: de houding van anderen (bijvoorbeeld een negatief advies) en situationele factoren (bijvoorbeeld een boek dat niet beschikbaar is). Uiteindelijk zoekt de lezer/koper steeds naar risicobeperking.

Beoordeling na aankoop kan leiden tot herhalingsaankopen (andere boeken van dezelfde auteur), tot positieve of negatieve aankoopadviezen aan vrienden, tot groter vertrouwen in de mediator of informant, tot ontevredenheid over de kwaliteit van de gebruikte informatie.

Bron: bewerking uit Philip Kotler e.a., Nederlandse bewerking Frank Broere: *Principes van marketing*, derde editie, Pearson Printice Hall, 2003, p. 188-219

Beter inzicht in het keuzegedrag van boekenkopers en -lezers kan helpen om het resultaat ervan – het uiteindelijke resultaat zoals het is gedocumenteerd in de gerapporteerde onderzoeken – te duiden, te interpreteren, te begrijpen.

Wat leert recent onderzoek naar lees-, leen- en koopgedrag van boeken? Een Vlaamse bron is het 'Onderzoek naar de betekenis en beleving van boeken en lezen in Vlaanderen' van december 2011. De Nederlandse bron is het consumentenonderzoek van KVB-SMB/GfK van 2010.

7.2 Keuzegedrag van Vlaamse lezers en boekenkopers

Passief informatie ontvangen is de vaakst toegepaste manier om informatie over boeken te verwerven. De belangrijkste bronnen zijn vrienden en kennissen – ze worden ervaren als een erg betrouwbare bron. Andere bronnen zijn kranten, tijdschriften, radio, tv – deze worden vaak als vrijblijvend beoordeeld.

Actief speuren naar informatie komt minder frequent voor, zeker door de doorsneelezers. Ze bevragen de boekhandelaar of zoeken via internet gegevens over een specifieke titel of auteur. Frequente lezers gaan op een meer actieve manier zoeken naar informatie. Ze bezoeken websites, abonneren zich in op nieuwsbrieven en raadplegen recensies en boekenlijsten.

Zijn boekenaankopen puur rationele beslissingen?

- 31 % impulsieve aankopen
- 22 % geplande aankopen
- 46 % zowel gepland als impulsief

De meeste kopers kopen zowel impulsief als gepland boeken. Bijna 1 op de 3 koopt uitsluitend impulsief – vaker mannen. Een minderheid, 1 op de 5, kopen uitsluitend op voorhand gepland – een percentage dat stijgt naarmate de leeftijd stijgt.

Wat zijn de doorslaggevende factoren bij de aankoopbeslissing van een boek?

- 30 % informatie van vrienden
- 21 % media
- 8 % informatie van de boekhandel
- 7 % intuïtie
- 7 % korte inhoud
- 6 % acties in het verkooppunt
- 6 % informatie via internet

Een belangrijk deel van de boekenaankopen gebeurt impulsief, m.a.w. ze worden in belangrijke mate bepaald door de koopomgeving (beschikbaarheid, presentatie, accenten, toeleiding, bereikbaarheid, selfservice, toegankelijkheid). De al dan niet aanwezigheid van bepaalde titels, de aanbeveling van de boekhandelaar, de zichtbaarheid in etalage en winkel bepalen dus mee het koopgedrag.

Informatiebronnen die het keuzeproces voeden zijn de persoonlijke bronnen zoals vrienden, familieleden, sociale media en openbare bronnen waarin boekeninformatie veelal een nieuwsonderdeel is. Persoonlijke bronnen zijn 'gekleurd', onvolledig en selectief; referentiepunt is de eigen beperkte leeservaring en de boekenkennis van de adviserende vriend of het adviserend familielid, die gekleurd zijn door de eigen voorkeuren. Omdat de aanbeveler zich niet kan permitteren een fout advies te geven, is dit meestal weinig experimenteel maar vooral 'volgend'. Daardoor neemt de invloed toe van top 10-lijsten, bekroningen, adviezen van leerkrachten, selecties van leesclubs, bekendheid van auteurs, tv-optredens, columns...

Wat zijn de (belangrijkste) informatiebronnen om een boek te lezen?

	Informatiebron gemiddeld aantal antwoorden = 3	Belangrijkste informatiebron
59 %	Aanbevelingen van vrienden of familie	35 %
54 %	Recensies, besprekingen	21 %
43 %	Media-aandacht	9 %
34 %	Tips in de boekhandel	6 %
27 %	Zoeksites op het internet	5 %
24 %	Tips in de bibliotheek	5 %
23 %	Beurzen	2 %
13 %	Boekhandels op het internet	1 %

Lezers geven aan meer dan drie passieve en actieve informatiebronnen te gebruiken. Top 1 en 3 zijn passieve bronnen: mond-tot-mondreclame en vermeldingen in media. Actief op zoek gaan via recensies is top 2 en wordt meer door veel-lezers als keuzesteun gebruikt. Vrouwelijke lezers baseren zich meer op mond-tot-mondreclame (66 %), algemene media-aandacht (47 %) en tips in de boekhandel (39 %). Ze doen minder een beroep op het internet (22 %). Jongeren laten zich meer leiden door mond-tot-mondreclame (77 %) en het internet (49 %).

7.3 Keuzegedrag van Nederlandse lezers en boekenkopers

Bron: consumentenonderzoek KVB-SMB/GfK 2010

Aan 1.314 respondenten werd gevraagd aan te geven in welke mate een reeks informatiebronnen een rol spelen bij hun kennis van het boekenaanbod. Als de antwoordcategorieën 'in zeer sterke mate' en 'in sterke mate' samengevoegd worden, komen vrienden, familie, collega' en/of kennissen (37%), boekenbijlages/recensies in tijdschrift of krant (24%), recensies op het internet (16%) en televisieprogramma's (13%) als belangrijkste informatiebronnen naar voren. Folder in de boekhandel (11%) en andere informatie in de boekhandel (11%) bevestigen de directe invloed van de boekhandelaar. Opvallend laag scoren bibliotheeknieuwsbrief (3%), bibliotheekpersoneel (4%), onlineadvertenties en websites van kranten, auteurs en uitgevers (5%).

De 1.083 al dan niet regelmatige boekenkopers werd gevraagd welke reclamesoorten wel eens een rol hebben gespeeld bij de aankoop van een boek. Bijna 30% gaf aan dat geen van de opgegeven reclamesoorten invloed had op hun boek aankopen. Gemiddeld werden er 2,6 soorten aangeduid. Meest vernoemd was advertentie in een tijdschrift (27%), etalage van een winkel (21%) en advertentie in het magazine/krantje van de winkel (21%). Hoge score ook voor advertentie in de krant (20%), reclame in de winkel (18%), een folder in een ander boek (17%) en reclame op televisie (16%). Nauwelijks aangegeven: promotiefilmpje in de winkel (1%), filmpje op het internet (2%) en e-mail/nieuwsbrief van een uitgeverij (4%).

De verschillende vraagstellingen maken vergelijkingen moeilijk, maar gemeenschappelijke tendensen zijn de rol van mond-tot-mondreclame (familie, vrienden, collega's), boekenbijlages en tv-programma's, recensies in gedrukte media en op internet.

De expliciete vraag in Nederland naar de impact van reclamesoorten maakt de grote invloed duidelijk van keuzes door adverteerders (uitgeverijen en boekhandels) en boekhandels (etalage en in de winkelruimte).

7.4 WYSIWYG

In het keuzeproces voor boeken – zowel lezen als kopen – speelt 'informatie' in de brede zin een cruciale rol. Concreet ingevuld en in afnemende betekenis: persoonlijke aanbevelingen, media en aanbieders (boekhandels en bibliotheken). Daarbij zijn de persoonlijke aanbevelingen gebaseerd zowel op bestaande kennis (onderwijs, eigen vorming, leeservaringen) als op nieuwe informatie uit de media en impulsen van aanbieders. De kip en het ei, feitelijk gedrag en gedragsbeïnvloeding in een permanent in elkaar grijpende cirkelbeweging.

De impact van media, aanbieders en mediators geldt dus niet alleen direct naar de lezer/koper toe, maar ook indirect door de qua invloed belangrijkste informatiebron van vrienden, familie en kennissen die uiteindelijk ook door diezelfde media, aanbieders en mediators zijn beïnvloed.

WYSIWYG – wat je ziet, kent, je wordt aanbevolen, bepaalt wat je kiest, leest, koopt. Zolang de informatie onvolledig, afschermend, scheefgetrokken is – ongeacht of dit gebeurt vanuit een bewuste strategie, om redenen van tijd of kosten, door gebrek aan kennis of door actieve vooringenomenheid – zal het keuzeproces ook onvolledig, tendentiekus en onvolkomen zijn. Het resultaat is in de ogen van de beslisser wellicht optimaal, maar, bekeken vanuit alle beschikbare en vooral voor de beslisser onbekend gebleven alternatieven, een suboptimale beslissing.

Een verbetering van dit keuzeproces, door verbreding en verdieping van de informatie – wat de keuze tegelijkertijd veel complexer zal maken – moet dus vertrekken van een kwantitatieve en kwalitatieve verbetering van de 'informatie', zowel op korte termijn (media, mediators, beïnvloeders) als op lange termijn (onderwijs, instituten, permanente vorming).

Tot slot: het Caribisch gebied

De inzet van dit onderzoek is om ook het literair grensverkeer tussen Vlaanderen/Nederland en de Nederlandstalige landen in het Caribisch gebied in beeld te brengen. Een uitgebreid onderzoek in gespecialiseerde databanken als BNTL (Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap), NCC (Nederlandse Centrale Catalogus), DBNL (Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren) en Krantenbank LexisNexis leverde geen concrete resultaten op. De vraag naar relevante literatuur en bronnen ter zake werd voorgelegd aan prof. dr. Michiel van Kempen, hoogleraar West-Indische letteren aan de Universiteit van Amsterdam. In zijn reactie per mail gaf hij aan: 'Er is wel wat verschenen over de relaties tussen de landen, dat gaat dan over bijvoorbeeld Surinamers op de Antillen, en natuurlijk over de Sticusa*, maar het literaire grensverkeer is een compleet nieuw veld'.

Bij gebrek aan bruikbare gegevens over het grensverkeer met het Caribisch gebied werd besloten om dit deel van het onderzoek toe te spitsen op het grensverkeer tussen Nederland en Vlaanderen. In het tweede deel van het onderzoek zal de situatie in het Caribisch gebied wel worden meegenomen.

* STICUSA Stichting voor Culturele Samenwerking (1948-1988) was een door de Nederlandse overheid gefinancierde instelling, die op 26 februari 1948 werd opgericht met het doel, om 'met een beroep op het gehele cultureel vermogen van Nederland, te geraken tot harmonische ontwikkeling in democratische zin van de onderlinge samenwerking op cultureel terrein tussen Indonesië, Suriname, de Nederlandse Antillen en Nederland, op basis van wederkerigheid'. De nadruk op culturele ontwikkelingshulp en minder op het realiseren van culturele samenwerking, is vele jaren aanleiding geweest tot verwijten van het bedrijven van culturele samenwerking in een eenrichtingsverkeermodel. Na jarenlange beraadslagingen en een op termijn geplande afbouw werd Sticusa per 31 december 1988 opgeheven.

De activiteiten met betrekking tot de literatuur zijn nooit meer dan rond de vijf procent van de totale begroting geweest. De voornaamste literaire activiteiten lagen op de gebieden van het uitwisselen van personen, van goederen, financiële steun en werkzaamheden als het organiseren van tentoonstellingen, boekenweken, het geven van literaire prijzen, het verschaffen van studie- en reisbeurzen, het organiseren van lezingen en het publiceren van eigen uitgaven.
bron: Wim Rutgers, *Beneden en boven de wind. Literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*.
De Bezige Bij, Amsterdam, 1996

Bronnen

Boeken

- Brems, H., *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur 1945-2000*, Amsterdam, Bert Bakker, 2006
- Grüttenmeier & Oosterholt (red.), *Een of twee Nederlandse Literaturen? Contacten tussen de Nederlandse en Vlaamse literatuur sinds 1830*, Leuven, Peeters, 2008
- Philip Kotler e.a., *Nederlandse bewerking Frank Broere, Principes van marketing*, derde editie, Pearson Prentice Hall, 2003

Scripties

- Lise Eelbode, *Vlaamse boekenprogramma's op televisie*, masterscriptie Vergelijkende Moderne Letterkunde, UGent, juni 2011
- Van Humbeeck, B., *Het karakter van mythen. Een onderzoek naar de literaire relaties tussen Vlaanderen en Nederland (1980-1994)*, KULeuven, 2009
- Renée Moernaut, *Van volksverheffing tot 'prelitteratuur? De evolutie van De Standaard der letteren tussen 1956 en 2011*, masterproef journalistiek, Erasmushogeschool Brussel, 2012
- Segers, E., *Literatuuronderwijs: de leeslijst in de derde graad ASO*, masterscriptie Universiteit Antwerpen, 2008
- Lot De Smet, *Praktijkproject Boek.be – Hoe beweegt zich de aanwezigheid van schrijvers en hun boeken op tv en wat zijn de voelbare effecten op de verkoop van boeken?*, masterscriptie Cultuurmanagement, UA Antwerpen, juni 2013
- S. Theerlinck, *De literaire opvattingen van het weekblad Humo (1970-2000)*, licentiaatsscriptie Letteren, UA Antwerpen, 2004
- Barbara Verougstraete, *Boeken in de Vlaamse pers: een analyse van de boekenbijlage*, Masterscriptie journalistiek, Erasmushogeschool Brussel, 2010

Openbare rapporten

- Noomen, I., Verboord, M. & Janssen, S., *Informatieuitwisseling in de literaire wereld van Nederland en Vlaanderen. Een onderzoek onder boekprofessionals en boeklezers in opdracht van de Nederlandse Taalunie*, Rotterdam, 2006
- Noomen, I., Verboord, M., Janssen, S. & de Bruin, W., *Informatie over boeken, schrijvers en lezen in Nederland, Vlaanderen en Suriname. Een onderzoek naar beschikbaarheid en gebruik van literaire informatie*, Nederlandse Taalunie, Den Haag, 2007
- van Stipriaan, R., *De Nederlandse klassieken anno 2002. Een enquête naar de canon onder de leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*, DBNL, 2002.

- Synovate, *Onderzoek naar de betekenis en beleving van boeken en lezen in Vlaanderen*, december 2011, opdracht departement CJSM, Vlaamse Overheid
- Consumentenonderzoek KVB-SMB/GfK 2010
boek.be en GfK Retail and Technology: permanente meting boekenverkoop Vlaanderen
KVB-SMB en GfK Nederland: permanent landelijk onderzoek boekenmarkt Nederland

Tijdschriftartikelen

- Stefan van den Broeck, *Recenseren in Vlaanderen*, rekto:verso nr. 39, januari-februari 2010
- Dorleijn, G. J., *De achterkant van de recente poëzie: De vsb Poëzieprijs 1993-2002*, Nederlandse Letterkunde 4, jaargang 7 (2002), blz. 389-428.
- Ben Van Humbeeck & Floor Van Renssen, *De Noord-Zuid kwestie in de Nederlandse en Vlaamse kritiek, 1980-1995*, opgenomen in Rolf Grüttemeier & Jan Oosterholt (redactie), *Een of twee Nederlandse literaturen*, Peeters, Leuven, 2008

Websites

- www.academicaliteratuurprijs.nl
- www.akoliteratuurptijs.nl
- www.bibliotheekstatistieken.be
- www.boek.be
- www.boekdelen.be
- www.CIM.be
- www.collegenet.com
- www.cpnb.nl
- www.kvb.nl
- www.leesweb.be
- www.librisliteratuurprijs.nl
- www.scholieren.com
- www.SIOB.nl
- www.VRT.be

Dankwoord

Dank aan de vele respondenten op vragen via mail: boek.be, Centrum voor Informatie over de Media, hoofdredactie Boek-delen, NUV-GAU, Cebuco, Nationaal LuisterOnderzoek Nederland, VRT Studiedienst, Davidsfonds, Leesweb, Vlaams Fonds voor de Letteren, Nederlands Letterenfonds, Stichting Schrijvers School Samenleving, LIRA, GfK/boek.be, GfK/SMB, Vlaams Theater Instituut, Nederlandse Dagbladpers, Febelmag, NBDbiblion, Markant, Meta4Books, Dutch Culture, Corelio, Persgroep, Roularta Media Group.

De bewerking van het ter beschikking gestelde materiaal, de contextualisering en de commentaren zijn volledig de verantwoordelijkheid van de onderzoeker.

Speciale dank aan Jette van der Eijnden die grondig speurwerk leverde in Vlaamse en Nederlandse databanken om sporen van Vlaams-Nederlands grensverkeer in beeld te brengen.

Ook dank aan het secretariaat van de Nederlandse Taalunie voor het onderzoeksbudget, de boeiende discussies en het enthousiasme voor het project.

De auteur:

Carlo Van Baelen (°1948), bedrijfseconoom en consulent KMO-marketing en strategie, 40 jaar actief in het boekenvak in Vlaanderen en Nederland, eerste directeur van het Vlaams Fonds voor de Letteren (2000-2011), docent informatieproductie en -distributie Bibliotheekschool Gent, onafhankelijk deskundige Strategische Adviesraad Cultuur, sectorraad Kunsten en Erfgoed

(wroba)

ngrijke ho

e boekee

duct is r

de taal v

orwaaarc

en/kopen

adres

Lange Voorhout 19
Postbus 10595
2501 HN Den Haag
Nederland

telefoon

+31 70 346 95 48

fax

+31 70 365 98 18

e-mail

info@taalunie.org

internet

taalunieversum.org